

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
DEPARTAMENTUL-CATEDRA UNESCO
PENTRU SCHIMBURI INTERCULTURALE ȘI INTERRELIGIOASE
Program de Master
„Comunicare interculturală în contextul integrării europene”
Specializare
„Comunicare interculturală”

Lucrare de disertație

**Comunicarea dintre cultura occidentală
și cultura română în epoca modernă
Sibiu, capitală culturală europeană**

Coordonator: Prof. Dr. Ilie BĂDESCU

Student: Mihail-Ovidiu PÂRVU

București,

iunie 2007

Cuprins

Introducere / 3

Capitolul I: Cultură, comunicare și dialog intercultural / 8

Cultura - element fundamental al existenței umane / 8

Cultură și comunicare / 11

Comunicarea interculturală / 15

Capitolul II: Sincronism și protocronism în cultura românească / 22

Matricea stilistică inconștientă / 22

Cultura majoră și cultura minoră vs. Culturile mari și culturile mici / 23

„Suișuri și coborâșuri” în cultura română / 26

Influența catalitică și influența modelatoare / 28

Teoria formelor fără fond / 29

Sincronism și protocronism / 32

Capitolul III – Transilvania – țărâm multicultural / 36

Transilvania, descriere generală / 36

Sat românesc. Sat săsesc / 42

Capitolul IV – Sibiu. Oraș al culturii. Oraș al culturilor / 45

Istoria orașului Sibiu / 45

Sibiu. Orașul culturii. Orașul culturilor / 48

Sibiu, capitală culturală europeană / 52

Concluzii / 56

Bibliografie / 61

Anexe / 63

Introducere

Cultura reprezintă elementul fundamental care înobilează sufletul omenesc, darul existențial oferit de către Dumnezeu omului, care-i conferă posibilitatea de a continua activitatea creatoare.

A vorbi despre cultură nu este un lucru simplu, mai ales atunci când se încearcă stabilirea „comunicării” dintre culturi cu un specific mai mult sau mai puțin apropiat.

Într-un secol care este caracterizat de răspândirea mijloacelor de comunicare în masă, nu mai poți rămâne izolat, iar din punct de vedere cultural ești influențat și influențezi în diferite grade cultura *celuilalt*. Odată cu apariția tiparului, ceea ce am putea numi fenomen intercultural a început să se manifeste în mari proporții. Tiparul a oferit posibilitatea ca manifestările spiritului să se răspândească sub o formă materială accesibilă fiecărui om. Dar lucrurile nu au rămas la acest stadiu, apărând astfel presa scrisă, radioul, televiziunea și internetul. Astfel, ceea ce în secolele trecute se transmitea prin intermediul cărții, în decurs de zile sau chiar săptămâni, acum se poate transmite într-o singură clipă prin simpla apăsare a unui buton.

În acest secol caracterizat de ascensiune tehnologică și economică a început să se vorbească tot mai mult de multiculturalitate, interculturalitate, comunicarea dintre culturi. Orice denumiri ar îmbrăca conceptul de „*comunicarea dintre culturi*”, putem spune că fenomenul a fost prezent încă din Antichitate la toate popoarele, fie că era conștientizat sau nu. Pe fondul acestor prefaceri începem să devenim tot mai interesați de ceea ce reprezintă cultura celuilalt pentru noi, de modul în care ne influențează, dar și de modul în care influențăm noi cultura celuilalt. Dar aceasta reprezintă doar o primă etapă. Devenim conștienți că există *altcineva*, o altă cultură, diferită de a noastră și care are caracteristici demne de apreciat. Sesizând caracteristicile celeilalte culturi, ne legăm de acelea care ne sunt și nouă familiare, pentru ca mai apoi să încercăm să descifrăm sensurile reprezentate de caracteristicile total necunoscute.

În acest context am socotit oportună o analiză a fenomenului cultural din spațiul românesc și anume modul în care cultura românească a fost influențată de către cultura occidentală. Am ales ca studiu de caz orașul Sibiu, un oraș marcat de o istorie interculturală unică și care poate fi considerat un exemplu datorită tradițiilor seculare și patrimoniului

cultural artistic. Un alt element care m-a determinat să aleg acest oraș reprezentativ a fost faptul că a fost desemnat drept „Capitală culturală europeană” în anul 2007.

Lucrarea este structurată în patru capitole. În primul capitol este descris fenomenul cultural, apoi ceea ce reprezintă comunicarea, elementul indispensabil al culturii și comunicarea dintre culturi, cu elementele convergente și cu barierele caracteristice. În capitolul al II-lea am prezentat teoriile cu privire la influențele culturii occidentale asupra culturii românești, pentru ca în capitolul al III-lea să abordez prezentarea spațiului transilvan, spațiu marcat de o istorie multietnică. Capitolul IV descrie orașul Sibiu, oraș încărcat de puternice elemente tradiționale și culturale, motiv pentru care a devenit capitală a culturii în anul 2007.

Astfel, în capitolul I, intitulat „*Cultură, comunicare și dialog intercultural*” am pornit de la definirea conceptului de cultură, care reprezintă, potrivit lui Noica, „factorul care înalță un popor la conștiința de sine și îl transformă în națiune modernă”¹. Diversitatea este condiția însăși a culturii, starea ei de manifestare firească. Pentru a putea transmite ceea ce realizăm cultural avem nevoie de comunicare, care este elementul indispensabil al culturii. Deoarece cultura nu poate fi cunoscută fără studiul comunicării, iar comunicarea nu poate fi înțeleasă decât prin studierea culturii, am considerat necesară abordarea modului în care se realizează procesul comunicațional. Însă, indiferent de schema de comunicare propusă, fiecare om trebuie să fie conștient că interlocutorul conferă un anumit cod mesajului pe care îl transmite, iar pentru ca un proces de comunicare să fie eficient acel mesaj codat trebuie decodat cât mai aproape (sau identic) de realitățile interlocutorului. Există, însă, numeroase bariere care blochează acest proces numit comunicare, și anume: bariere de *limbaj*, de *mediu*, bariere datorate *poziției emițătorului și receptorului*, precum și bariere de *concepție*.

Urmând în mod firesc demersul de a arăta ce este cultura și comunicarea, am ajuns la ceea ce se cheamă „comunicare interculturală”. Acest tip de comunicare poate îmbrăca mai multe forme, precum: comunicarea interrasială, comunicarea interetnică, comunicarea internațională, comunicarea intraculturală, comunicarea interreligioasă și comunicarea intercivilizatională. Indiferent de forma pe care acest concept o îmbracă, putem concluziona că a fost cu preponderență determinat de masiva dezvoltare a sistemelor informatice și tehnologice, de creșterea rapidă a populației globului precum și de sistemele economice în plină dezvoltare. Când vorbim despre dialog sau comunicare interculturală, nu putem să nu vorbim și despre barierele care limitează eficiența acestui demers. O barieră deosebit de

¹ Constantin Noica, *Modelul cultural european*, București, Ed. Humanitas, 1993 apud Grigore Georgiu, *Filosofia culturii: cultură și comunicare*, format electronic, București, Ed. Comunicare.ro, 2004, p. 98.

importantă este reprezentată de tendința oricărui popor de a-și supraevalua capacitățile și valorile. Bineînțeles că mai sunt și alte forme de bariere: *anxietatea, asumarea similarităților în pofida diferențelor, etnocentrismul, stereotipurile și prejudecățile, interpretarea greșită nonverbală și problemele de limbă*, dar cunoașterea și conștientizarea acestor bariere ar reprezenta un mijloc de eficientizare a dialogului intercultural.

În capitolul al II-lea al acestei cercetări, „*Sincronism și protocronism în cultura română*”, am pornit de la teoria lui Lucian Blaga despre matricea stilistică. Astfel, Lucian Blaga dezvoltă teoria despre *darurile creatoare*, despre faptul că fiecare autor, indiferent de influențele pe care le poartă, se încadrează în interiorul unei matrice stilistice care nu este conștientizată. Această matrice stilistică imprimă subiecților săi *inconștienți* un grad de originalitate, ceea ce face să existe un anumit „românism” în ciuda tuturor influențelor. Același Blaga continuă cu o altă teorie, aceea despre cultura majoră și cultura minoră. Cultura minoră, în care intră și România, este de tip tradițional, popular, pe când cultura majoră este de tip istoric. Această teorie a lui Blaga este pusă *față în față* cu cea a lui Emil Cioran, despre culturile mari și culturile mici. Acesta susține că istoria se desfășoară prin dinamismul culturilor mari. România ar fi, potrivit lui Cioran, cazul tipic de cultură cu soartă minoră, dar există o salvare, și anume aceea de a privi în trecut și de a conștientiza propriile carențe, și apoi de a lăsa o dâră de fum în istorie. Salvarea României nu se poate efectua decât cu un salt decisiv care trebuie făcut în istorie.

Am considerat oportun să evidențiez care a fost drumul poporului nostru de-a lungul istoriei. Astfel, observăm că în Dacia Traiană au existat toate condițiile pentru intrarea pe drumul istoriei, dar au venit năvălirile barbare care au zădărnicit acest lucru. Românii (strămoșii noștri) s-au retras din istorie, timp în care avea să se contureze matricea stilistică românească, iar când posibilitățile o îngăduiau, tot ei ieșeau spre istorie. Pe acest parcurs de suișuri și coborâșuri este demn de evidențiat *ieșirea în istorie* a poporului român odată cu înfăptuirea unității politice. În acel moment românii au purces spre o istorie de tip major.

În continuare m-am oprit asupra influențelor culturilor europene asupra culturii românești. Potrivit lui Blaga, influența culturii franceze a fost mai masivă și mai susținută. Astfel, cultura franceză se oferă drept model, îți spune „Fii cum sunt eu!”, acesta fiind un îndemn la imitație. Cultura germană adresează sfatul „Fii tu însuși!”, adică te îndeamnă spre originalitate. Titu Maiorescu, în *teoria formelor fără fond*, spune că atunci când o cultură înaltă se află în apropierea unui popor o influențează în mod direct. Renumitul critic afirmă că am împrumutat formele fără să avem un fond. Nu este corect, potrivit autorului, să ne bucurăm de formele din afară ale unei culturi, iar înăuntru să avem apucături barbare. Cu toate

că a criticat formele fără fond, Maiorescu s-a chinuit să sprijine fondul oriunde s-ar fi aflat, pentru a provoca mișcarea internă de la fond la formă.

Ca o reacție la teoria sincronistă a lui Eugen Lovinescu, care susține că dezvoltarea culturii române este doar rodul influențelor din Apus, a apărut reacția protocronistă, care susține originalitatea unei culturi, faptul că ea nu este doar produsul influențelor, ci are și elemente de originalitate. Promotorii acestei teorii susțineau ideea conform căreia orice cultură se dezvoltă prin sincronisme externe și protocronisme interne.

În capitolul al III-lea, „*Transilvania, țărâm multicultural*”, am prezentat un scurt istoric al acestei regiuni, faptul că încă din vechime locuitorii ei au stabilit relații interculturale, au venit în contact cu alte popoare, dezvoltând o cultură bogată. Populația Transilvaniei medievale a fost o populație eterogenă etnic: maghiari, secui, sași, români, germani, țigani, evrei ș.a.. Potrivit lui Blaga, se vede o deosebire clară între românii din așezările transilvane și sași. Sașii au „casele aliniate, cu un loc bine studiat, pe când românii au casele împrăștiate prin văi”. „În satele săsești sunt așa-numitele biserici cetate, bisericile gotice, locul unde se retrăgea sasul în vreme de primejdie. În timp ce, pentru român, biserica rămânea în urmă ca să fie arsă și el fugea în codru.”

„*Sibiu. Orașul culturii. Orașul culturilor*” este al IV-lea capitol al acestei cercetări. Am pornit de la descrierea istorică a acestui oraș și am aflat că Sibiu a fost încă din vechime un oraș înfloritor cu o populație formată din mai multe etnii. La începutul secolului al XX-lea Sibiu cunoaște o dezvoltare fără precedent, fiind al doilea în care se introduce tramvaiul electric și al treilea oraș iluminat cu curent electric din cuprinsul Imperiului Austro-Ungar. Tot în acest capitol sunt descrise numeroasele evenimente culturale care au avut loc aici. În Sibiu apare primul spital, prima farmacie, este preluată arta tiparului, se diversifică numărul meșteșugarilor. Aici este prima școală atestată documentar și aici se dezvoltă cel mai puternic nucleu de învățământ al sașilor din Transilvania. În epoca modernă Sibiu progresa foarte mult, și se dezvoltă învățământul românesc, apar reviste școlare și pedagogice, ziare românești cu un ales conținut literar și științific. În ceea ce privește relațiile cu celelalte culturi, în Sibiu s-a împletit pentru mult timp viața românilor cu cea a sașilor și a altor naționalități.

Sibiu poate fi considerat pe bună dreptate capitală culturală europeană datorită tradițiilor seculare și patrimoniului cultural artistic pe care orașul îl deține. Este locul unde s-a deschis primul muzeu din România, Muzeul Brukenthal, locul în care a apărut *Telegraful român*. Datorită tuturor acestor realități Sibiu a fost desemnat, prin decizia Consiliului European 2004-654-CE din 27 mai 2004, Capitală culturală europeană, alături de Luxemburg.

În Sibiu găsești numeroase centre de cultură, biblioteci, cinematografe, teatre, universități, muzee, locuri istorice, clădiri medievale, dar și oameni primitivi care sunt dispuși să te întâmpine cu brațele deschise doar pentru a putea vedea ceea ce a fost și reprezintă în continuare acest oraș al culturii.

Capitolul I – Cultură, comunicare și dialog intercultural

„Diversitatea culturilor umane se află înapoia noastră,
în jurul nostru și în fața noastră.”²

Claude Lévi-Strauss

Cultura - element fundamental al existenței umane

A încerca să dai o definiție culturii este o încercare care presupune o disponibilitate sufletească pentru cunoșterea darului existențial care face unică existența umană. Pentru fiecare om, cultura, în ansamblul ei, reprezintă mediul specific de existență, dispozitivul simbolic prin care își teaurizează cunoașterea și își interpretează experiența istorică. Ea delimitează un domeniu existențial, caracterizat prin sinteza dintre obiectiv și subiectiv, dintre real și ideal. În fundamentul cultural al unei societăți se află resortul afectiv și spiritual ce orientează, adesea în forme mai puțin vizibile, opțiunile, deciziile și comportamentele practice ale oamenilor. Cultura definește, astfel, sintetic modul uman de existență, fiind simbolul forței creatoare a omului. Destinul omului poate fi descifrat analizând acest imens patrimoniu de creații spirituale și tehnice, acumulat în decursul veacurilor, în cadre geografice și sociale diferite, în societăți având legi, instituții, tradiții și structuri variate.³

A defini cultura înseamnă, potrivit lui Grigore Georgiu, „a defini însăși condiția umană, în unitatea și varietatea ei”. Majoritatea limbilor moderne au preluat termenul „*cultură*” din limba latină, unde avea atât înțelesul de cultivare a pământului cât și pe cel de cultivare a spiritului, cu sensul larg de educație, de formare a spiritului și a sufletului, de instruire și de modelare a personalității pe baza cunoștințelor și a experienței personale. Analogia dintre agricultură și cultură are drept bază ideea de modificare a naturii, atât a celei exterioare

² Grigore Georgiu, *Filosofia culturii: cultură și comunicare*, format electronic, București, Ed. Comunicare.ro, 2004, p. 13.

³ *Ibidem*, p. 14.

omului cât și a naturii umane, adică a facultăților naturale ale omului, pe care educația este chemată să le transforme din potențialități în realități.⁴

Analizând noțiunea de cultură putem constata că este rezultatul întâlnirilor practice dintre culturile particulare, al cunoașterii reciproce și al interdependențelor dintre societăți, fenomen care este foarte amplificat în epoca modernă datorită fenomenului globalizării, nelipsind însă nici din epocile premergătoare modernismului. „De-a lungul întregii sale istorii, omul a fost doar vag conștient de existența culturii și chiar acest grad de conștiință l-a datorat numai contrastelor dintre obiceiurile propriei societăți și obiceiurile societății cu care s-a întâmplat să intre în contact [...]. Astfel că una dintre cele mai importante realizări științifice ale timpurilor moderne a fost recunoașterea existenței culturii.”⁵

„Diversitatea culturilor nu are un corelat direct în diversitatea biologică a indivizilor, ci în formele sociale diferite de asociere și de individualizare a grupurilor etnice”. Constatând acest lucru, rezultă că specificitatea culturilor trebuie căutată în fundamentul existenței umane, adică în diversitatea formelor de activitate practică și spirituală, prin care comunitățile umane își reproduc existența lor socială, în structurile sociale și istorice diferențiate ca urmare a caracterului determinat și concret al interacțiunilor dintre activitatea subiectivă pe care o desfășoară aceste comunități integrate și ansamblul condițiilor obiective asupra cărora se exercită acțiunea lor transformatoare.⁶

Ajungând la concluzia că existența umană este o existență care se autoproduce prin creație de valori, atunci mecanismele diversificării etnice și culturale coincid cu procesele care definesc existența socială și istorică a omului. „Împrejurări geografice, sociologice și istorice, factori care țin de morfologia internă a unei comunități și societăți, de forma particulară pe care o îmbracă raportul subiect/obiect în existența comunității respective, acestea sunt domeniile și planurile care explică diversificarea culturilor.”⁷

Retrăgând factorului biologic funcția diferențiatoare, nu înseamnă că specificitatea culturilor nu ar avea teme de existență. „Antropologia culturală a ajuns la concluzia că factorii biologici umani sunt ei înșiși *modelați* de – și *încapsulați* în – structurile culturale ale unei comunități (și deci acționează *din această poziție*, nefiind exteriori existenței umane). Specificitatea culturilor derivă din mecanismul antropologic universal, acela care ne arată că producerea și reproducerea existenței umane are loc *totdeauna* în condiții determinate.

⁴ *Ibidem*, p. 34.

⁵ Ralph Linton, *Fundamentul cultural al personalității*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1968 apud Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 22.

⁶ *Ibidem*, p. 89.

⁷ *Ibidem*.

Mecanismul semiotic al culturilor produce diferențierea structurală și istorică a lor, ca urmare a faptului că este un mecanism al *creației*, în primul rând, și, în al doilea rând, pentru că este unul totdeauna determinat. Iar acești factori – sociali, istorici, umani – reprezintă *suporturi permanente* ale diversificării culturale, după cum și ale universalizării relative a valorilor.”⁸

Potrivit lui Noica, cultura este „factorul care înalță un popor la conștiința de sine și îl transformă în națiune modernă”. Autorul spune că „în cultură se manifestă o tensiune caracteristică vieții spirituale, și anume tensiunea dintre unitate și diversitate. Cele două aspecte pot fi înțelese dacă privim cultura așa cum este, o totalizare a unor contrarii, o unitate care *se distribuie fără să se împartă*”. Astfel, recunoscând unitatea și diversitatea culturilor se ajunge la ceea ce a dezvoltat Platon în dialogul *Parmenide*, și anume, raportul dintre Unu și Multiplu. Constantin Noica afirmă că în acest raport se regăsește „*structura însăși a culturii și toate variațiile ei posibile*”. Raportul unitate/diversitate în fenomenul numit cultură a existat, și continuă să existe, încă de la începutul existenței umane „întrucât *lumea omului*, cultura, se caracterizează tocmai printr-o astfel de înfățișare paradoxală”.⁹

Noica analizează cinci tipuri de raporturi între cei doi termeni, fiecare definind un tip posibil de cultură: „1. *Unul și repetiția sa*; 2. *Unul și variația sa*; 3. *Unul în Multiplu*; 4. *Unul și Multiplul*; 5. *Unul multiplu*”. Toate cele cinci tipuri de raporturi apar, în diferite grade și intensități, la toate culturile, iar caracterul predominant definește specificitatea culturii respective. „Ultimul raport, specific culturii europene, ar exprima o *unitate sintetică în care nici Unul nu primează, nici Multiplul, ci Unul este de la început multiplu, distribuindu-se fără să se împartă*. E unitatea ce se desface în câmpuri, unități autonome, izotopi, unitatea ce se diversifică și se multiplică pe sine. E o *unitate sintetică* în expansiune, nu o unitate *de sinteză* care unifică aposteriori o diversitate dată. În cazul acestei culturi europene am avea de-a face nu cu unificarea unui divers (operație specifică procesului de cunoaștere), ci cu *diversificarea Unului*, desfacerea unității de fundal în alte unități specifice, individualizate, într-o *lume de valori autonome*.”¹⁰

Noica afirmă că numai în cultura europeană modernă s-a realizat acest model în chip plenar, deși începuturile sale se regăsesc în fixarea dogmei creștine a Trinității începând cu Sinodul de la Niceea din 325 și până la Sinodul din 787. Aceste sinoade au statornicit

⁸ *Ibidem*.

⁹ Constantin Noica, *Modelul cultural european*, București, Ed. Humanitas, 1993 apud Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 98.

¹⁰ *Ibidem*.

„contradicția vie“, prin care se postulează că „trei sunt efectiv una“. Astfel, cultura europeană devine una „a întrupării legii în caz“ și toate manifestările ei urmează acest principiu.¹¹

Potrivit lui Grigore Georgiu, starea firească a culturii este diversitatea. „Cultura există prin *izotopii* ei morfologici și istorici.”¹² Un exemplu edificator în acest sens este receptarea unei opere, al cărei sens se modifică în funcție de receptorii ei. Fiecare receptor poate da un alt înțeles operei respective, în funcție de contextul cultural în care se află. „Experiența culturală a unei comunități, o dată cunoscută și asimilată de altă comunitate, indiferent de treapta de civilizație pe care se află în raport cu prima, provoacă o rezonanță în planul semnificațiilor și fecundează spiritul creator, prin alternativa pe care o generează. Intertextualitatea este legea de evoluție și diversificare a culturii. Orice cultură națională procedează prin intertextualizare, își reinterpretează trecutul și intră în raporturi de comunicare cu vecinătățile ei spirituale sau cu modelele care au influențat-o în diverse momente ale cristalizării și afirmării sale.”¹³

Cultură și comunicare

Deoarece comunicarea este un element al culturii s-a spus deseori despre comunicare și cultură că sunt inseparabile. Așa cum scria Alferd G. Smith în prefața cărții sale, *Comunicarea și cultura*, cultura este un cod pe care-l învățăm și-l împărtășim, iar învățarea și împărtășirea presupun comunicare. Comunicarea presupune coduri și simboluri care trebuie să fie învățate și împărtășite. Godwin C. Chu (în lucrarea *Radical Change through Communication in Mao's China*, 1977) a observat că orice model cultural și orice simplu act de comportament social implică comunicare. Pentru a fi înțelese, cele două trebuie să fie studiate împreună. Cultura nu poate fi cunoscută fără studiul comunicării, și comunicarea poate fi înțeleasă doar prin înțelegerea culturii pe care o susține.¹⁴

Procesul de comunicare reprezintă nu numai o dimensiune intrinsecă și definitorie a culturii, ci este vital pentru existența omului și pentru desfășurarea tuturor activităților care produc și reproduc viața societăților.¹⁵

¹¹ *Ibidem*, pp. 98-99.

¹² Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 101.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Fred Jandt, *An Introduction to Intercultural Communication. Identities in a Global Community*, Fourth Edition, Sage Publications, 2003, p. 9.

¹⁵ Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 183.

Fiind o realitate fundamentală a vieții umane, comunicarea este și elementul central al culturii, întrucât aceasta este alcătuită dintr-un ansamblu de limbaje și sisteme de semne. Astfel, comunicarea poate fi cercetată din perspective multiple: antropologice, istorice, sociologice, tehnice, simbolice, psihologice etc. Comunicarea apare ca fiind integrată în substanța vieții sociale și culturale, caracteristica principală fiind interrelaționarea dintre toate aceste elemente. Prin interacțiunile la care participă, membrii unei comunități construiesc un sistem de norme, reguli și valori, prin care se raportează unii la alții, la context și la sensul acțiunilor sociale.¹⁶

În funcție de sensurile pe care le acordăm noțiunilor de cultură și comunicare, raportul dintre ele poate fi interpretat în mod diferit. „Comunicarea implică producerea și interpretarea semnelor, fiind astfel o acțiune ce întemeiază universul cultural, ca univers al semnelor prin care omul traduce non-textul naturii în textul culturii, în limbaje umane. Omul își construiește relația cu lumea obiectelor și cu natura prin intermediul relațiilor sale complexe cu semenii, prin interacțiuni intersubiective, în contextul cărora se fixează semnificațiile conferite situației și realității. În aceste relații cu semenii și cu lumea, omul utilizează semne, care ajung să creeze o realitate secundă, pe care o numim cultură (și pe care o opunem adesea naturii primare). Această natură secundă, umanizată, este creată prin intermediul funcției simbolice, funcție pe care omul și-a amplificat-o continuu, inventând noi forme de semnificare și de comunicare simbolică. Chiar funcțiile strict practice și instrumentale ale limbajului natural sunt posibile și se exercită eficient numai prin intermediul funcțiilor sale simbolice intrinseci și subiacente, funcții care nu devin «vizibile» (decât pentru teoreticianul culturii sau al limbajului) și operează în mod inconștient, pentru utilizatorii obișnuiți, în sensul că ei le consideră «naturale» ca făcând parte din mecanismul firesc al existenței lor. Așadar, *baza unității dintre cultură și comunicare poate fi găsită în funcția simbolică, specifică existenței umane.*”¹⁷

A comunica reprezintă elementul primar prin care oamenii, ca ființe raționale, fac schimb de mesaje inteligibile și interacționează complex în spațiul social, care este spațiul intersubiectiv construit prin intermediul comunicării.¹⁸ Astfel, acest proces complex care ne marchează existența și legăturile cu ceilalți oameni este compus din mai multe componente a căror cunoaștere este absolut necesară pentru realizarea unei comunicări eficiente.

¹⁶ *Ibidem*, p. 104.

¹⁷ Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 187.

¹⁸ *Ibidem*, p. 183.

Potrivit lui J.J. Van Cuilenberg, O. Scholten, G.W. Noomen, comunicarea este un proces prin care un emițător transmite informații receptorului prin intermediul unui canal, cu scopul de a produce asupra receptorului anumite efecte. Cea mai simplă schemă a procesului de comunicare a fost propusă încă din 1934 de Karl Buhler, în lucrarea „*Die Sprachtheorie*”.¹⁹(fig. 1).

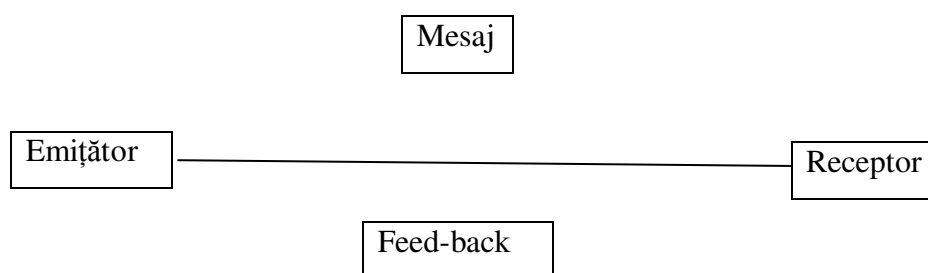

Fig. 1

Ulterior, Roman Jakobson, urmărind schema lansată de Karl Buhler, dezvoltă structura procesului de comunicare, adăugându-i încă trei componente: cod, canal, referent.²⁰ (Fig. 2)

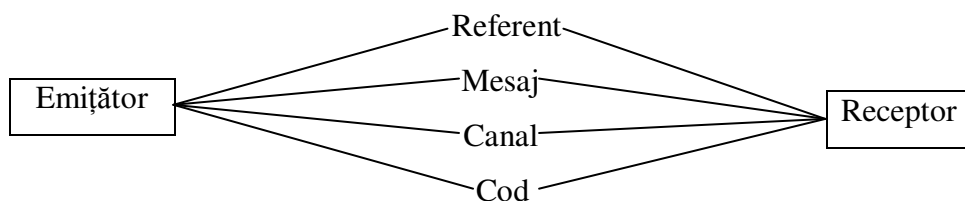

Fig. 2

J.J. Van Cuilenberg, O. Scholten, G.W. Noomen realizează un model fundamental al procesului de comunicare. Este un model secvențial format din emițător, cod,

¹⁹ Vasile Tran, Irina Stănciugelu, *Teoria comunicării*, format electronic, București, Ed. S.N.S.P.A.-Facultatea de Comunicare și Relații Publice, 2001, p. 18.

²⁰ *Ibidem*, p. 19.

canal, decodare, receptor, efect, toate aceste elemente fiind influențate de zgomotul de fond. (Fig. 3)

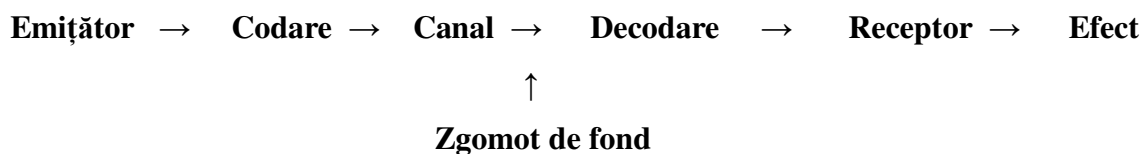

Fig. 3

Urmând aceeași schemă, Fred Jandt, în lucrarea *Introduction to intercultural communication*, propune un model de comunicare format din sursă, cod, mesaj, canal, receptor, decodare, răspunsul receptorului, fiind prezent și feed-back-ul și zgomotul de fond.

Astfel, *sursa* codează mesajele (informație pe care sursa dorește să o transmită altor oameni) prin simboluri (de obicei cuvinte sau gesturi non-verbale), pentru ca mai apoi să le trimită printr-un *canal*. Un canal poate fi media scrisă, precum reviste sau ziare, media electronică, precum Tv, radio și internet, sau sunete care circulă prin aer când doi oameni comunică față către față. Câteodată mesajul este îngreunat în călătoria lui către receptor. Aceste bariere se numesc *zgomote*. Zgomotul poate fi fizic (ex. sunet puternic), emoțional (ex. sentimente puternice precum tristețea și anxietatea) sau biologic (ex. foamea sau să fii bolnav). Atunci când receptorii primesc mesajul, trebuie să-l *decodeze* sau să încerce să-l înțeleagă. De cele mai multe ori sursa acordă atenție reacției receptorului. Această informație sau *feed-back* de la receptor se numește „răspunsul receptorului”.²¹

Potrivit Doctorului Leonard Saules, de la Grand School of Business, Universitatea Columbia, în procesul de comunicare pot interveni bariere de *limbaj*, de *mediu*, bariere datorate *poziției emițătorului și receptorului*, precum și bariere de *concepție*. Barierele de limbaj sunt reprezentate de cuvintele care au sensuri diferite pentru diferite persoane, de starea emoțională a receptorului, de ideile preconcepute și de rutină, de dificultățile de exprimare și de utilizarea unor cuvinte și expresii confuze. Barierele de mediu sunt reprezentate de climatul de muncă necorespunzător, de folosirea de suporturi informaționali necorespunzători și de atmosfera de muncă care poate determina angajații să-și ascundă gândurile adevărate pentru că le este frică să spună ceea ce gândesc. Poziția emițătorului și

²¹ Fred Jandt, *op. cit.*, p. 39.

receptorului în comunicare poate constitui, de asemenea, o barieră datorită imaginii pe care o are emițătorul sau receptorul despre sine sau despre interlocutor, datorită caracterizării diferite de către emițător și receptor a situației în care are loc comunicarea și sentimentele și intențiile cu care interlocutorii participă la comunicare. În ceea ce privește barierele de concepție, acestea sunt reprezentate de existența presupunerilor, exprimarea cu stângăcie a mesajului de către emițător, lipsa de atenție în receptarea mesajului, concluzii grăbite asupra mesajului, lipsa de interes a receptorului față de mesaj și de rutina în procesul de comunicare.²²

Comunicarea interculturală

Comunicarea interculturală nu este ceva nou. Nomazii, misionarii religioși și soldații cuceritori au întâlnit oameni diferiți de ei înșiși încă de la începutul timpului. Aceste întâlniri, precum cele de astăzi, erau de cele mai multe ori confuze și ostile. Astfel, cu aproape 2000 de ani î.d.Hr., Eschil scria că „toată lumea se grăbește să-l învinuiască pe străin”²³.

Potrivit lui Grigore Georgiu, culturile își reconstruiesc modernitatea proprie, folosind legăturile interculturale ca platformă pentru consolidarea identității lor. Din această interferență rezultă inevitabil și o apropiere și o asemănare a stilurilor de viață și a modurilor de gândire, situație în care valorile ce aparțin „societăților favorite” dobândesc în chip „firesc” o poziție hegemonică. „Uniformizarea ce rezultă din imperialismul mediatic poate duce la stagnarea omenirii în forme stereotipizate, pe când diversitatea culturală, dacă ar fi încurajată, ar menține resursele de creativitate pentru fiecare societate în parte și pentru omenire în întregul ei”. „Căci omogenitatea crescândă la care ar conduce uniformizarea lumii pe baza unui model unic poate face ca specia umană să fie lipsită de mijloacele necesare spre a face față unor pericole necunoscute sau noi, asemenea acelor specii de plante și animale selecționate artificial pentru performanțele și randamentul lor, care se văd, dintr-o dată, lipsite de apărarea pe care bogăția și varietatea potențialului genetic natural le-ar fi putut-o oferi în fața primejdiei. Cine ar putea spune că o anumită cultură ori trăsătură genetică, acum pierdute printre ruinele societăților tradiționale, nu forma parte integrantă dintr-un patrimoniu necesar pentru progresul viitor al umanității? Tot astfel, nu putem exclude posibilitatea că într-o

²² Vasile Tran, Irina Stănciugelu, *op. cit.*, p. 22.

²³ Larry A. Samovar, Richard E. Porter, *Communication Between Cultures*, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, 1991, p. 4.

zi societatea tehnologică mondială ar putea să piară ca urmare a entropiei, din cauza insuficienței diferențieri a culturilor.“ Identitatea culturală e privită ca una dintre „forțele motrice ale istoriei“.²⁴

Orice formă autentică de creație este indisolubil legată de un moment concret și specific, de o realitate particulară din care rezultă și pe care o exprimă, deschizându-se, în același timp, spre sensuri universale. Orice cultură individualizată produce și afirmă idei, reprezentări, simboluri și valori care exprimă condiția general umană: „Aceasta este imanența statornică a universalului oricărei experiențe de cultură și de știință, care definește în esență solidaritatea spirituală a omenirii.“²⁵

Larry Samovar, în *Communication between cultures*, afirmă despre comunicarea interculturală că îmbracă mai multe forme:

1. *Comunicarea interrasială* intervine atunci când sursa și receptorul sunt din alte rase. Comunicarea interrasială poate să fie sau nu interculturală iar dificultățile majore întâlnite în cadrul acestei forme de comunicare sunt reprezentate de prejudecățile rasiale, o problemă care este detectată de obicei în sentimentele de etnocentrism.
2. *Comunicarea interetnică* se referă în general la situații în care părțile sunt din aceeași cultură, dar de origini etnice sau de fond diferite.
3. *Comunicarea internațională* intervine mai degrabă între structurile politice (națiuni și guverne), decât între indivizi.
4. *Comunicarea intraculturală* reprezintă comunicarea dintre membrii aceleiași culturi. Include toate formele de comunicare dintre membrii etnici sau rasiali sau ai altor co-culturi.²⁶

Aici am mai putea adăuga desigur și:

5. *Comunicarea interreligioasă* care apare sub forma ecumenismului. În ultima parte a secolului al XX-lea s-au făcut eforturi extraordinare în direcția reconcilierii interconfesionale.²⁷
6. *Comunicarea intercivilizațională* așa cum o vede Samuel Huntington, prin identificarea popoarelor cu grupurile culturale, și care ar fi, după părerea lui, în

²⁴ Amadou-Mahtar M' Bow, *La izvoarele viitorului*, București, Ed. Politică, 1985 apud Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 354.

²⁵ Rene Maheu, *Civilizația Universalului*, Ed. Științifică, 1968 apud Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 354.

²⁶ Larry A. Samovar, Richard E. Porter, *op. cit.*, pp. 70-72.

²⁷ Ion Chiciudean, Bogdan-Alexandru Halic, *Imagologie. Imagologie istorică*, format electronic, București, Ed. Comunicare.ro, 2003, p. 113.

număr de opt: Occidentală, Latino-americană, Africană, Islamică, Chineză, Hindușă, Ortodoxă, Japoneză. Popoarele se identifică cu aceste grupuri culturale, iar comunicarea va căpăta accent intercivilizațional.

Ultimii 30 de ani pot fi caracterizați ca o îndeplinire a profeției lui Marschall MacLuhann despre „satul global”. Părem că locuim într-un sat comun și nu ne mai putem evita unul pe celălalt. Începem să realizăm că o relație simbiotică leagă toți oamenii la un loc. Nici o națiune, grup sau cultură nu poate rămâne anonimă. Este ca și cum o combinație a următoarelor trei evenimente a făcut contactul intercultural inevitabil: 1) sisteme informatice și tehnologice noi; 2) schimbări în ceea ce privește numărul populației; 3) o modificare în arena economică.

În ceea ce privește noua tehnologie, putem constata că în prezent călătoriile care se măsurau în zile, acum se măsoară în ore. Transportul supersonic îl duce pe turist, pe omul de afaceri sau pe diplomat, oriunde în lume în numai câteva ore.

Un sistem sofisticat de comunicații, de asemenea, a încurajat interacțiunea culturală în această perioadă. Sateliții de comunicare și rețelele digitale au permis oamenilor de pe glob să împărtășească informații și idei în același timp. Fie că se uitau la un program Tv sau urmăreau raporte de la bursă, oamenii de pe tot globul puteau experimenta același eveniment în același timp. În plus, o industrie internațională de film foarte bine organizată s-a dezvoltat, permițând unei societăți să împartă experiența culturală cu celălalt.²⁸

În ceea ce privește creșterea numărului populației putem menționa că este pe locul doi în ceea ce privește elementele care conduc la contactele interculturale. În 1970 și 1980 populația lumii a crescut într-un ritm susținut. În anul 1970 se înregistra o populație de 3 miliarde și jumătate de locuitori, pentru ca în 1974 cifra să atingă 4 miliarde. În iulie 1987 populația lumii a înregistrat 5 miliarde de locuitori. Zonele de întâlnire cele mai frecvente sunt cele în care există resurse naturale, poluare și conflicte internaționale. Populația globului, crescând, a devenit din ce în ce mai greu pentru o persoană să rămână la distanță și izolată de tensiunile și conflictele globale.²⁹

În ceea ce privește schimbarea economică, comunicarea interculturală este determinată de schimbările din cadrul comunității internaționale de afaceri împreună cu alianțele dintre culturile care importă și exportă. În această nouă arenă globală un lucru este unic, și anume

²⁸ Larry A. Samovar, Richard E. Porter, *op. cit.*, p. 5.

²⁹ *Ibidem*, pp. 5-7.

faptul că majoritatea participanților știu că afacerile internaționale, asemenea sportului profesionist, se joacă atât în propriul teren cât și în cel al adversarului.³⁰

Se constată că orice contact intercultural se stabilește printr-un filtru format din imaginea celuilalt, ce selectează acele aspecte din personalitatea străinului care permit observatorului să se definească mai bine pe sine. O analiză atentă a fenomenului dezvăluie că imaginea celuilalt ne introduce în mecanismul comunicării interculturale și ne determină să observăm laturile ce nu ne sunt familiare și pe cele care ne intrigă pentru că se relevă ca net deosebite de ale noastre. Prin urmare, cunoașterea și acceptarea celuilalt favorizează comunicarea și schimbul de valori, în timp ce neacceptarea celuilalt blochează comunicarea interculturală. Neacceptarea celuilalt se exprimă de fapt prin etnocentrismul cultural care reflectă tendința de a considera propria cultură superioară altora din punct de vedere moral și, astfel, de a judeca alte culturi după standarde proprii.³¹

O înclinație naturală a oricărui popor etnic este aceea de a-și supraevalua capacitățile și valorile. Această înclinație reprezintă sursa imaginilor de sine deformate în sens pozitiv, a autoimaginilor etnocentriste. Supraevaluarea ține de fondul antropologic, comun tuturor grupurilor etnice, dar, în același timp, ea este determinată de factori istorici și culturali particulari care alimentează sau diminuează intensitatea atitudinilor de autoevaluare excesiv pozitivă. Se poate constata că există numeroase popoare care se cred superioare față de vecinii lor, orgoliul național fiind o consecință a acestei atitudini.

Schimbul generalizat de valori din lumea contemporană, sistemele de comunicare globală, interacțiunea culturilor au produs și produc continuu o mentalitate care nu este favorabilă imaginilor de sine supraevaluate, ducând la erodarea atitudinilor de autoapreciere exclusivistă și deformatoare.³²

Comunicarea în cadrul intercultural, între membrii unui grup cultural omogen, funcționează sintactic și semantic. Dar comunicarea între diferite culturi, prin contacte sistematice și sporadice, se izbește de bariere semantice. Ele se datorează sistemelor de semn și simboluri cărora le corespund sisteme de semnificații specifice diferitelor culturi. Corespondența dintre semn, simbol și semnificație fiind responsabilă de stabilirea raportului dintre semn, simbol, pe de o parte, și reprezentare și imagine, pe de altă parte, ea este responsabilă și de comunicarea dintre culturi. Acolo unde raportul semn, simbol/reprezentare,

³⁰ *Ibidem*, p. 9.

³¹ Ion Chiciudean, Bogdan-Alexandru Halic, *op. cit.*, p. 107.

³² *Ibidem*, p. 95.

imagine a fost similar, culturile au comunicat participând, cel mai adesea, la aceeași formă de cultură.³³

În epoca modernă și în cea contemporană, dezvoltarea tehnico-științifică permite, în mare parte, o comunicare, tehnic vorbind, aproape fără bariere. Perfecționarea tehnică a comunicării a generat, însă, drept consecință accesul potențial la comunicare și informație și minimalizarea pregătirii mesajelor de comunicare. A apărut, astfel, o situație paradoxală în fața umanității: „comunicăm din ce în ce mai mult și ne înțelegem din ce în ce mai puțin”. Neglijențele în construirea mesajelor, excluderea protocolului de pregătire atentă a mesajelor, însoțite de mijloace de comunicare din ce în ce mai perfecționate, și neglijarea aproape completă a codului cultural și religios diferit al partenerilor duc la situații conflictuale mai grave ca în trecut.³⁴

Potrivit lui Fred Jandt, există 6 bariere în comunicare interculturală: *anxietatea, asumarea similarităților în pofida diferențelor, etnocentrismul, stereotipurile și prejudecățile, interpretarea greșită nonverbală și problemele de limbă*.³⁵

Anxietatea presupune existența unei stări de nervozitate, care poate afecta comunicarea prin faptul că te concentrezi prea mult asupra propriilor sentimente/trăiri și nu mai acorzi atenție la ce îți spun ceilalți oameni. Dacă vorbești cuiva în a doua limbă cunoscută, te poți teme că cealaltă persoană poate vorbi prea repede sau poate folosi cuvinte pe care nu le înțelegi. *Anxietatea* poate afecta, de asemenea, abilitatea de a-ți comunica ideile celorlalți.

Asumarea similarităților în pofida diferențelor este un lucru natural pe care-l faci dacă nu ai informații despre o cultură. Asumarea faptului că o cultură este similară cu a ta te poate determina să ignori diferențe importante. Nu ajută nici să faci opusul (adică să asumi că totul este diferit), deoarece aceasta va conduce la trecerea cu vederea a unor similarități importante dintre culturi. Cel mai bun lucru pe care-l poți face atunci când întâlnești o nouă cultură este să nu asumi nimic și să întrebi care sunt obiceiurile.

Etnocentrismul este judecarea unei alte culturi după standardele propriei culturi. A face judecăți etnocentrice înseamnă a crede că obiceiurile propriei culturi sunt mai bune decât ale celorlalți. Deși etnocentrismul este considerat o barieră în comunicare, totuși este obișnuit pentru oamenii care experimentează un „șoc cultural” să facă asemenea judecăți. Când învață despre o cultură, indivizii pot trece printr-un stadiu în care consideră că tot ceea ce ține de

³³ *Ibidem*, p. 108.

³⁴ Ion Chiciudean, Bogdan-Alexandru Halic, *op. cit.*, p. 109.

³⁵ Fred Jandt, *op. cit.*, p. 91.

noua cultură este mai rău decât cultura proprie. Totuși, după acest stadiu, indivizii încep de obicei să vadă o cultură nici mai bună, nici mai rea decât cealaltă, dar nici pe departe diferită.

Deși comunicarea modernă permite oamenilor să aibă acces la un volum mare de informații despre lucrurile care se petrec în lume, predomină încă tendința conform căreia oamenii sunt mai interesați de știrile locale, regionale sau naționale. Este comun pentru oameni să-și formeze opinii despre alte țări folosind doar cunoștințele acumulate din mass-media.

Stereotipul apare atunci când îți asumi faptul că o persoană are anumite calități (bune sau rele) doar pentru că persoana aceea este membru al unui anumit grup.

Prejudecata presupune să urăști sau să îți exprimi suspiciunea pentru oameni care aparțin unui anumit grup, rasă, religie sau orientare sexuală. Un caz specific prejudecății, rasismul, se referă la manifestarea urii sau exprimarea suspiciunii vizavi de toți membrii unei rase particulare, negându-i acestui grup drepturile.

Stereotipurile și prejudecățile, ambele, au efecte negative asupra comunicării. Dacă un stereotip este foarte comun oamenii vor presupune că este adevărat. Chiar și oamenii stereotipizați vor crede într-un târziu asta. Stereotipurile pot avea efecte negative când oamenii le folosesc pentru a interpreta comportamente. Prejudecata poate avea efecte foarte grave, ce pot conduce la discriminare și crime din ură (hate crimes). Hate crimes se referă la cuvintele ostile și/sau la acțiunile pe care oamenii le spun sau le fac împotriva unui anumit grup deoarece acel grup este diferit.³⁶

Stereotipurile, prejudecățile și rasismul continuă să aibă o prezență foarte puternică în mass media. Pot fi regăsite în mass media pe suport de hârtie, variind de la cărțile de copii până la broșurile studențești, și în mass media electronică. Filmele și programele Tv ale culturii populare încă înfățișează multe minorități și grupuri străine într-un mod stereotipizat.³⁷

Orice comunitate umană se definește prin cultură, dar fixată într-o matrice de condiții și influențe din alte culturi. Atributele cu sferă antropologică de manifestare se întruchipează *totdeauna* în forme și conținuturi specifice, mai mult sau mai puțin diferite, de la o cultură la alta. Paradoxul este, deci, acela că atributul universalității *coincide* cu cel al specificității. Omul este o ființă vorbitoare, dar comunitățile umane folosesc limbi diferite. La fel se

³⁶ Fred Jandt, *op. cit.*, p. 118.

³⁷ *Ibidem*, p. 119.

întâmplă și cu alte „constante“ sau trăsături general-umane: ele există și se manifestă numai ca realități diferențiate.³⁸

Raporturile dintre culturi nu sunt strict spirituale, ci sunt supradeterminate de factori economici, politici, existențiali și istorici, geopolitici și lingvistici etc. În funcție de criteriile ce operează în forma de universalitate la care participă, se pot stabili raporturi de consonanță sau de inegalitate, „decalajele istorice“ și tensiunile între diferite societăți și culturi. *Microevoluția unei culturi se integrează – sincron, anacronic sau protocronic – în formele dominante ale unei macroevoluții istorice, regionale sau continentale.* Este și cazul societăților central și est-europene, care s-au atașat și integrat treptat în formele de universalitate impuse de modelul civilizației occidentale. Se știe în ce măsură atitudinile față de acest model au divizat forțele politice și spirituale din interiorul unei culturi, inclusiv în cazul culturii române moderne. Culturile considerate până mai ieri periferice, mai ales din afara spațiului european, sunt într-o viguroasă ofensivă odată cu procesul de redeșteptare națională pe care l-au trăit o serie de popoare.³⁹

³⁸ Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 337.

³⁹ *Ibidem*, p. 339.

Capitolul II – Sincronism și protocronism în cultura românească

Matricea stilistică inconștientă

Stilul este un element dominant al culturii umane și intră într-un chip sau altul în însăși definiția ei. „Stilul” este mediul permanent, în care respirăm, chiar și atunci când nu ne dăm seama. Stilul este, potrivit lui Blaga, o creație care este determinată de factori inconștienți, ce intervin în modelarea oricărei creații culturale.⁴⁰

Potrivit lui Lucian Blaga, fiecare individ se înscrie în interiorul unei matrice stilistice, în mod inconștient. Acesta susține că teoria despre matricea stilistică nu are pretenția de a explica *darurile creatoare* ale unui individ sau ale unei colectivități „deoarece *darul creator* este un mister cu totul insondabil ce aparține inconștientului uman”.⁴¹

Stilul este un fenomen care apare în legătură cu creațiile umane conștiente, dar de cele mai multe ori, acesta nu este întovărășit de conștiință. „De obicei autorii nu-și dau seama de particularitățile stilistice, mai profunde, ale creațiilor lor.” „Matricea stilistică figurează, cu alte cuvinte, cu ascunsa ei față, printre acele complicate momente și dispozitive secrete, prin care *inconștientul administrează conștiința*, neștiut din partea acesteia.” Aceasta este prezentă în toate creațiile unui individ și poate fi asemănătoare și chiar identică la „mai mulți indivizi, la un popor întreg sau chiar la o parte din omenire în aceeași epocă”.⁴²

Din inconștient, matricea stilistică se imprimă tuturor creațiilor umane, și chiar și vieții, întrucât ea poate fi modelată prin spirit. Aceasta „se întipărește cu efecte modelatoare, operelor de artă, concepțiilor metafizice, doctrinelor și viziunilor științifice, concepțiilor etice și sociale etc. Sub acest unghi trebuie să notăm că *lumea* noastră nu este modelată numai de categoriile conștiinței, ci și de un mănunchi de alte categorii, al cărui cuib este inconștientul”.⁴³

Blaga spune că o matrice stilistică poate varia de la individ la individ, dar de obicei matricea stilistică rămâne aceeași în cadrul unei întregi colectivități. Similitudinile de matrice

⁴⁰ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Cuvânt înainte de Dumitru Ghișe, București, Ed. pentru Literatură Universală, 1969, p. 3.

⁴¹ *Ibidem*, p. 106.

⁴² *Ibidem*, p. 107.

⁴³ *Ibidem*, p. 109.

stilistică sunt fenomenul care explică adesea ceea ce se poate considera imitație. „De multe ori ceea ce pare dependență de un model este rezultatul efectiv al unei similitudini de matrice stilistică inconștientă.”⁴⁴

Astfel, modul cum, cu toată specificitatea unei culturi sau a unui stil, e totuși posibilă și contaminarea de la cultură la cultură, de la stil la stil, este lămurit de teoria despre „matricea stilistică”, în înțelesul de complex inconștient de factori determinanți, discontinui, care pot fi izolați. „Matricea stilistică a unei culturi și matricea stilistică a altei culturi conțin adesea diverși factori comuni sau înrudiți. Faptul că un stil, cu tot caracterul său anonim, ia reflexe fortuite și se menține de la individ la individ, poate fi ușor explicat prin constanța considerabilă, dar nu absolută, de care se bucură o matrice stilistică: în complexul ei există totdeauna și unii factori mai secundari, care, făcând parte din masa flotantă și labilă a complexului, sar din joc făcând loc altora.”⁴⁵

Blaga susține că originalitatea unui popor nu se manifestă numai în creațiile ce-i aparțin exclusiv, ci și în modul cum asimilează motivele de largă circulație.⁴⁶

Astfel, „în ciuda influențelor, care-și dispută inutil pământul nostru, în ciuda interferențelor, care își fac jocul nestatornic în viața și în sufletul poporului nostru, există un *românism*, în înțelesul superior al unui complex, cu totul aparte, de determinante spirituale. Dincolo și mai presus de misterul sângelui, românismul e un patrimoniu stilistic, alcătuit în parte din determinante, ce-i aparțin exclusiv, în parte dintr-un raport intim, de natură funcțională și de dozaj, al unor determinante, care-l depășesc. Există o vie matrice stilistică, în lumina căreia românismul nu apare ca un ansamblu, conturat din latențe și realizări. Nimic nu ne prilejuiește, ca această matrice stilistică, posibilitatea de a vedea în românism un complex susceptibil de a fi cuprins într-o imagine ideal sporită”.⁴⁷

Cultura majoră și cultura minoră vs. Culturile mari și culturile mici

Lucian Blaga a emis o teorie despre diferențele dintre cultura tradițională, populară, „minoră” și cultura de tip „istoric”, majoră. Astfel, Blaga vede cultura minoră ca fiind cultura de tip popular, folcloric, cultura locală, pe când cultura de tip „istoric”, modern este un produs

⁴⁴ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 114.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 114-115.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 182.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 255.

al vieții urbane și al epocii industriale. Aceste două forme de cultură ar fi două straturi culturale cu forme și manifestări specifice, existând diferențe de structură, nu de valoare. Cele două tipuri de cultură pot fi regăsite din lumea antică până în lumea modernă. Ele semnifică două moduri de a fi ale specificului cultural și nu pot fi comparabile, deoarece sunt diferite ca structură și formă de existență. Spre exemplu, specificul etnic al culturii populare, tradiționale a avut eficiență și funcționalitate istorică în contextul în care a apărut și s-a manifestat.⁴⁸

Potrivit lui Grigore Georgiu, distincția blagiană dintre cultura minoră și cea majoră poate fi comparată cu distincția clasică a antropologiei occidentale dintre culturile orale și cele ale scrisului, dintre tradițional și modern, dintre etnic și național. Trecerea de la cultura minoră la cea majoră nu reprezintă o pierdere a identității, ci o reconstrucție a ei pe alte suporturi. Acum cultura nu se mai sprijină pe elementele locale, folclorice, populare, ci pe suporturi noi care au fost câștigate prin procesul de edificare culturală și politică a națiunii. Cultura majoră se sprijină acum pe „configurația națională a valorilor morale, juridice, estetice, filosofice și științifice”.⁴⁹

În ceea ce privește trecerea de la minor la major, de la etnic la național, este de remarcă că specificul etnic nu se transmite automat și nu se preface direct în specific național. Când are loc această trecere se realizează o reconstrucție a specificului în alt plan cultural. Astfel, cultura modernă se sprijină pe un fundament etnic care-i asigură specificitatea, fără însă a i-o furniza direct. Specificul național își are rădăcina în acest strat etnic al culturii, dar trunchiul și coroana trebuie să-și afle împlinirea în alt plan istoric și în alt plan structural de cultură. „Nu cultura minoră dă naștere culturii majore, ci una și aceeași sunt produse de aceeași matrice stilistică.”⁵⁰

Blaga spune că în cursul acestei treceri, de la minor la major, se realizează o „monumentalizare” a creațiilor minore, nu o imitație a lor.⁵¹

În decursul istoriei există mai multe etape sau secvențe de trecere a poporului român de la cultura minoră la cea majoră și invers. Este vorba de „retragerea în istorie” sau de „boicotul istoriei”. Această retragere este văzută de către Blaga ca o strategie de supraviețuire.⁵²

Emil Cioran, în lucrarea *Schimbarea la față a României*, dezvoltă teoria despre culturile mari și cele mici. El spune că „istoria nefiind un tot continuu se desfășoară prin dinamismul culturilor mari”. Aceste culturi sunt în număr redus, dar în drumul lor în istorie spulberă totul

⁴⁸ Grigore Georgiu, *Istoria culturii române moderne*, București, ... pp. 304-305.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 304.

⁵⁰ Lucian Blaga, „Elogiul satului românesc”, în vol: *Izvoade*, Ed. Minerva, București, 1972, p. 48 apud Grigore Georgiu, *Istoria culturii românești...*, pp. 305-306.

⁵¹ Grigore Georgiu, *Istoria culturii române...*, p. 306.

⁵² *Ibidem*, p. 307.

în cale astfel încât nimic nu le poate opri de la „pornirea lor de a se afirma și individualiza, de a impune stilul lor de viață altora”.⁵³

Istorie înseamnă, potrivit lui Cioran, Egiptul, Roma, Franța, Germania, Rusia și Japonia, toate culturi mari asupra cărora se ațintesc ochii noștri. Culturile mici au avut destinul lor, și anume de a fi influențate doar de aceste mari culturi la umbra cărora „și-au răcorit sterilitatea”. Aceste culturi mici sunt caracterizate de un complex de inferioritate și nu se pot dezvolta decât dacă au la bază un model, un „prototip”. Trebuie să se descătușeze din legăturile care le țin în anonimat pentru a căpăta valoare, pentru a „crește natural spre mărirea lor”, asemenea culturilor mari”. Cauzele care determină această stare de anonimat sunt reprezentate de lipsa instinctului care le animă spre „destinația lor esențială”. Acest instinct istoric este prezent la culturile mari care sunt mânăte de o pornire nestăvilită „de a-și revărsa toate posibilitățile în marginea devenirii lor”⁵⁴.

Un popor nu are destin în lume decât în clipa în care a trecut treapta istorică. Până atunci este subistorie. Când valorile pentru care luptă un neam se cristalizează într-o adevărată lume istorică, atunci acel neam s-a integrat în devenirea culturilor. Culturile mici fiind sub-istorice nu pot ieși din anonimat decât „înfrângându-și legea”. „Singura obsesie a lor trebuie să fie saltul istoric”. Cioran spune că tuturor culturilor le este predeterminat un anumit destin care nu poate fi schimbat, iar destinul unora este să aibă posibilitatea saltului. De aceea, micile culturi care reușesc la un moment dat să se ridice la nivelul marilor culturi „au întipărit în menirea lor accesul la salt”.⁵⁵

România este, potrivit lui Cioran, un caz tipic de cultură cu soartă minoră, iar viața românilor de un secol încoace „nu este decât procesul prin care am ajuns să ne dăm seama că nu am făcut nimic”. „Pe când culturile mari pun omul în fața creației din nimic, culturile mici, în fața nimicului culturii. Din punct de vedere istoric am pierdut o mie de ani, din punct de vedere biologic nu am câștigat nimic.”⁵⁶

Saltul „definitiv și esențial” reprezintă salvarea României, doar atunci va primi sens existența noastră, atunci când ultimul român își va da seama de specificul și unicul condiției românești.⁵⁷

Potrivit lui George Călinescu, specificul nu este un dat care se capătă cu vremea, ca să se poată afirma că abia suntem „pe calea de determinare”, el este un cadru congenital. Prin

⁵³ Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, Ed. Humanitas, 1990, p. 8.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 9-10.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 26-28.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 35, 39.

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 46-48.

urmare este greșit să se afirme că n-avem specific. O cultură conține în sine toate notele posibile, precum un individ toate aspectele caracterologice. „Specificul fiind un element structural, nu se capătă prin conformarea la o țintă canonică. Singura condiție de a fi specific este de a fi român etnic.”⁵⁸

„Suișuri și coborâșuri” în cultura română

În Dacia Traiană a existat, sub raport etnic, o populație mixtă, fiind caracterizată de o cultură populară și de o impunătoare civilizație urbană. Așadar, în această zonă existau toate condițiile de a se dezvolta o „istorie”, „fie în cadrul imperiului, fie independent de imperiu”.⁵⁹

Datorită condițiilor neprielnice (năvălirile barbare), aceste începuturi ale românismului coincid cu „o retragere din istorie ... într-o viață nu lipsită de cultură, nu despuiată de forme, dar anistorică”⁶⁰. Astfel, poporul unei culturi de tip major, urbană, abia format prin sinteza daco-romană a fost nevoit să se retragă „gasteropodic în scoica sa”, în cultura minoră, anonimă, sătească, „organică”.⁶¹

După retragerea acestei populații la viața de tip minor, mai multe populații au năvălit, „mai vremelnic sau mai statornic”. O mare parte dintre cei rămași au fost absorbiți „de buretele anonim al unei populații autohtone, care nu voia în nici un fel să se lase târâtă în istorie”. Această atitudine instinctivă de autoapărare, numită de Blaga „boicot al istoriei” a fost păstrată de români timp de aproape 1000 de ani.⁶²

Evoluția semantică a unor termeni din latină în română arată trecerea de la cultura majoră la cultura de tip minor. Termenii latini *pavimentum* și *veterani*, au devenit în limba română *pământ* și *bătrâni*. Acești termeni au suferit o regresie de la nivel major la cel minor de civilizație, de la „stradă pavată” la pământ, de la soldat cu experiență la „bătrân” care a fost împrăștiat.⁶³

Când momentele deveneau prielnice, „țările române” au început să facă „exerciții de expansiune”, astfel, în veacul al IX-lea, ungarilor, la sosirea lor, au găsit voievodate și cnezate românești, pe cale de a-și începe „istoria”, „pe temei de inițiativă proprie”. Dar, venirea

⁵⁸ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini și până în prezent*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Ediție și Prefață de Al. Piru, București, Ed. Minerva, 1982, pp. 973-974.

⁵⁹ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 226.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 227.

⁶¹ Grigore Georgiu, *Istoria culturii române...*, p. 307.

⁶² Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 230.

⁶³ Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 307.

ungurilor, precum și apăsările din partea pecenegilor și cumanilor „au zădărnicit din nou manifestarea acestui potențial istoric, pentru încă 1000 de ani în Transilvania, pentru câteva veacuri în Muntenia și Moldova”.⁶⁴

Apariția statelor românești medievale produce din nou o revenire la „istorie” a poporului român, la viața de tip major. Această perioadă de afirmare va continua până în secolul al XVII-lea. Un exemplu concludent în acest sens este semnificația cuvântului „țară”, care originar însemna „terra” (pământ), ceea ce ne duce cu gândul la viața de tip minor, iar cu timpul a dobândit sensul politic de „țară”, adică de stat, ceea ce semnifică viață de tip major.⁶⁵

„Ștefan cel Mare a fost prin chemare pe drumul unui cosmos românesc. Energia și intuiția creatoare, puse în tot ce a făcut pentru pământul său în puținul răgaz ce i l-a îngăduit permanenta apărare, încoronată de atâtea triumfuri, ar fi meritat să nu fie tăiate atât de brutal în calea desfășurării lor firești. Sub stăpânirea lui Ștefan stilurile arhitectonice, bizantin și gotic, se adaptează uimitor la necesitățile organice și la matca locală; sinteza lor nouă este în stare, prin simplitatea soluțiilor ei, să comunice oricui regretul că au fost prematur întrerupte.”⁶⁶

Odată cu expansiunea Imperiului Otoman are loc un nou „boicot al istoriei”, care pentru câteva veacuri le va permite doar o „cvasistorie”. Această retragere a românilor ar reprezenta, potrivit lui Blaga o reacție salvatoare. „Românii, retrași pe jumătate în matricea lor organică, își dezvoltă o splendidă cultură populară și își edifică paralel și un strat major de cultură, cu o limbă literară expresivă și cu alte înfăptuiri remarcabile, din epocile lui Vasile Lupu, Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu.”⁶⁷

Apariția lui Grigore Ureche și a lui Simion Dascălul, a lui Miron și a lui Niculai Costin, al lui Ion Neculce și mai apoi a lui Dimitrie Cantemir, „unii purtați pe la școlile Poloniei, mai toți cunoscători ai limbii latine, conștienți și mândri de originea lor română, unii erudiți, iar alții de un însemnat talent literar” a constituit un punct de plecare al unei culturi superioare.⁶⁸

Epoca fanariotă a determinat iarăși o retragere din „istorie”. Istoria de tip major, care până acum era atât de promițătoare sub raport politic și cultural, se retrage în favoarea celei de tip minor.⁶⁹

⁶⁴ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 231.

⁶⁵ Grigore Georgiu, *Istoria culturii române...*, p. 308.

⁶⁶ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 233.

⁶⁷ Grigore Georgiu, *op. cit.*, pp. 308-309.

⁶⁸ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, volumul I, Ediție, studiu introductiv și tabel cronologic de Z. Ornea, București, Ed. Minerva, 1992, pp. 13-14.

⁶⁹ Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 309.

„La începutul secolului al XIX-lea, după revoluția franceză și cutremurul napoleonic, deodată cu înviorarea obștească a ideii naționale în Europa, se ivesc și sub tăria românească întâiele semne ale unor acțiuni politice conștiente, care, consecvent, programatic și norocos urmărite, vor duce peste un secol, cu logică de fier, strâns sprijinită de soartă, la unitatea politică a poporului românesc (1918).” Acest fapt reprezintă ieșirea din istorie a poporului român pentru încă o dată.⁷⁰

Veacul al XIX-lea s-a însărcinat să înregistreze toate etapele și peripețiile emancipării politice a poporului românesc, încheiată și împlinită deodată cu sfârșitul marelui război. Strategia eliberării, cu concesiile inevitabile, ce trebuiau făcute situației și constelațiilor epocii, ne-a silit din capul locului să acceptăm anume influențe spirituale și de civilizație, europene.⁷¹

Influența catalitică și influența modelatoare

Lucian Blaga, acceptând influențele culturale, arată că acestea sunt filtrate de matricea stilistică proprie, care reprezintă instrumentul prin care se asimilează influențele străine. Cultura română ar fi suferit, potrivit autorului, o serie de influențe, dintre care unele au fost modelatoare, mai ales cele venite din spațiul francez, iar altele catalitice, venite din spațiul germanic. Culturile franceză și germană au structuri interioare, matrici stilistice diferite, care se răsfrâng diferit și asupra culturilor pe care le influențează.⁷²

Despre francez se spune că este „mai măsurat, mai sobru, mai discret, mai «clasic» decât germanul” iar germanul este „în toate stilurile sale mai nemăsurat, mai excesiv, mai particular, mai „romantic”, decât francezul. Spiritualitatea spre care se simte îndrumat francezul este a formelor rotunjite, discrete, tinde spre o cultură care se oferă drept model. Germanul cultivă particularul, individualul, de aceea cultura germană are un caracter mai particularist decât cea franceză.⁷³

Cultura franceză se prezintă drept model și nu acceptă decât să fie imitată. Ea îi spune străinului „fii cum sunt eu” iar orice răspuns negativ pare de neconceput. Cultura germană având conștiința măreției sale și simțindu-se particulară, nu se recomandă ca model. Ea îi spune străinului „fii tu însuși”, îndemnându-te să-ți dezvolți propriile particularități. „Influența

⁷⁰ Lucian Blaga, *op. cit.*, pp. 238.

⁷¹ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, vol I, p. 240.

⁷² Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 301.

⁷³ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 242.

germană este mai mult de natură catalitică decât modelatoare”. Ea moșește în sens socratic și seamănă cu un dascăl care te orientează.⁷⁴

La Blaga, cu toate că evită să stabilească o ierarhie, reiese limpede că mai fructuoase sunt contactele care permit trezirea duhului autohton. El spune: „Luați istoria literaturii și spiritualității românești de la 1800 până astăzi și veți descoperi că cel puțin momentele mai importante de întoarcere la noi înșine, de căutare și de găsim a românescului, se datoresc unui contact „catalitic”, direct sau indirect cu spiritul german.⁷⁵

Pentru a exemplifica, Blaga citează patru exemple: Gheorghe Lazăr, cu care începe „conștiința filosofică a culturii românești”, Titu Maiorescu, care intervine „ca o lovitură de spadă”, atunci când partizanii spiritului roman (antic și catolic) erau pe cale să pocească integral graiul național, spre a-l latiniza. Următorul este Eminescu, în al cărui inconștient se zăresc toate determinatele stilistice ale creației populare autohtone. Ultimul din cei patru este reprezentat de către George Coșbuc, care este cel mai românesc atunci când scrie. Toți patru, ne spune Blaga, s-au format la școala germană. Acestor patru li se adaugă Mihail Kogălniceanu, care, de asemenea, a fost influențat de școala germană. Aceste exemple stabilesc în cultura română o linie de inducție catalitică, opusă celei modelatoare, franțuzești (Alexandrescu-Bolintineanu-Alecsandri-Macedonski) și doritoare să exploreze și să exprime cât mai deplin particularismul etnic.⁷⁶

Teoria formelor fără fond

Potrivit lui Grigore Georgiu, concepția lui Titu Maiorescu asupra culturii se poate rezuma la trei idei centrale: 1. Autonomia valorilor – principiu conform căruia în cultura română există o confuzie a valorilor și declanșându-se, astfel, o amplă acțiune critică ce duce la impunerea creațiilor valorice în orice tip de activitate și de creație; 2. Unitatea dintre cultură și societate – principiu conform căruia cultura este o componentă a vieții sociale, fiind dependentă de structurile mentale și economice, și o putere creatoare a poporului, fiind alcătuită din forme care sunt determinate de „fundamentul dinlăuntru” al unei societăți; 3. Unitatea dintre fond și formă în cultura și dezvoltarea socială. Prin fond se înțelege sistemul

⁷⁴ *Ibidem*, pp. 242-243.

⁷⁵ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 244, apud Ovid. S. Crohmălniceanu, Klaus Heitmann, *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane*, București, Ed. Universală, 2000, p. 6.

⁷⁶ Lucian Blaga, „Influențe modelatoare și catalitice”, în *Spațiul mioritic*, Ed. Cartea Românească, Buc., 1936, apud Ovid. S. Crohmălniceanu, Klaus Heitmann, *op. cit.*, pp. 6-7.

activităților materiale și sociale, zestrea culturală a unui popor, mentalitățile și structura psihologiei colective, tradițiile și patrimoniul spiritual, toate asimilate în conduite practice, iar prin „formă” se înțeleg structurile instituționale, politice și juridice ale societății. Teza lui Maiorescu este că dezvoltarea unei societăți trebuie să se facă de la fond spre formă.⁷⁷

Maiorescu susține că „tot ce este astăzi formă goală în mișcarea noastră publică trebuie prefăcut într-o realitate simțită, și fiindcă am introdus un grad prea înalt din viața din afară a statelor europene, trebuie să înălțăm poporul nostru din toate puterile până la înțelegerea acelui grad și a unei organizări politice potrivită cu el”. „Nu este cu puțință ca un popor să se bucure de formele din afară ale unei culturi mai înalte și să urmeze totodată înlăuntru apucăturile barbariei.”⁷⁸

Descoperind contradicția între fond și formă în societatea românească, Maiorescu consideră că pe un fond social și cultural nedezvoltat, mișcarea pașoptistă și apoi grupurile liberale au altoit forme instituționale moderne, imitate din țările occidentale, forme care reprezintă un progres de fațadă, deoarece nu au un fond corespunzător la noi, adică nu sunt susținute de o activitate corespunzătoare cu cerințele pe care aceste forme moderne le impun. Astfel, Maiorescu consideră că trebuie armonizate formele cu fondul, nu prin deființarea formelor occidentale care au fost introduse, ci prin dezvoltarea fondului și prin adaptarea formelor la cerințele și trebuințele naționale.⁷⁹

Situația economică înapoiată, relațiile economice semi-feudale moravurile semi-orientale, starea culturală primitivă ar fi reprezentat fondul pe care s-au articulat formele împrumutate din Occident. Cu toate că au fost împrumutate forme occidentale, acestea nu au schimbat întru nimic fondul deja existent.⁸⁰

Astfel, “înainte de a avea partid politic, care să simtă trebuința unui organ și public iubitor de știință, care să aibă nevoie de lectură, noi am fondat jurnale politice și reviste literare și am falsificat și disprețuit jurnalistica; înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate și înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnaziile și universități și am falsificat instrucțiunea publică; înainte de a avea o cultură crescută peste marginile școalelor, am făcut atenee române și am disprețuit spiritul de societăți literare; înainte de a avea o umbră măcar de activitate științifică originală, am făcut Societatea Academică Română, cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-arheologică și cu secțiunea științelor naturale, și am falsificat

⁷⁷ Grigore Georgiu, *Istoria culturii române...*, pp. 132-133.

⁷⁸ Titu Maiorescu, *Critice*, Chișinău, Ed. Hyperion, 1990, p. 143.

⁷⁹ *Idem*, *În contra direcției de azi în cultura română*, 1868, apud Grigore Georgiu, *Istoria culturii române...*, p. 133.

⁸⁰ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, vol II, p 87.

ideea academiei; înainte de a avea artiști trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică; înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut școala de belle arte; înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fondat Teatrul Național și am disprețuit și falsificat toate aceste formule de cultură”.⁸¹

Maiorescu este adeptul unei dezvoltări organice, lente, treptate, a unei dezvoltări de la fond spre forme. Deoarece dezvoltarea firească a fondului ar fi cerut timp, iar acest timp nu este la îndemâna noastră, noi trebuie să accelerăm timpul dezvoltării pentru a recupera decalajele care ne despart de civilizația occidentală. „Românii au pierdut dreptul de a comite greșeli nepedepsite.”⁸²

Urmare fatală a diferenței de nivel cultural dintre noi și civilizația Apusului, prezența formei fără fond este, așadar, o realitate pe care nu o putem decât constata. Maiorescu o credea, totuși, vătămătoare. “Forma fără fond, scria el, nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimicește un mijloc mai puternic de cultură.”⁸³ Noua direcție luptă împotriva europenizării formale și propune una de fond. Acum se cere competență de tip european, temeinicie, profesionalism, căci „zidirea naționalității române nu se poate așeza pe un fundament în mijlocul cărui zace neadevărul”.⁸⁴

„Plecând, deci, de la constatări de fapt neîndoioase, critica Junimii a fost lipsită tocmai de simțul contingentelor istorice, pe care le-a reclamat altora... Dacă pe terenul principiilor ea reprezintă o nedreptate, pe terenul activității practice a fost, totuși, fecundă. Combătând forma (fără a o înțelege ca pe o necesitate istorică), Maiorescu nu a desființat academiile, universitățile, pinacotecile, conservatoarele sau chiar «constituția», cum i-ar fi cerut în mod logic intransigența sa teoretică, ci în marginile puterilor lor s-a străduit să sprijine fondul oriunde s-ar fi aflat, pentru a provoca acea mișcare internă de la fond la formă. «Tot ce este astăzi formă goală în mișcarea noastră publică, scria el, trebuie prefăcut într-o realitate simțită și fiindcă am introdus un grad prea înalt din viața din afară, a statelor europene, trebuie să înălțăm poporul nostru din toate puterile până la înțelegerea aceluia grad și a unei organizări politice potrivită cu el», adevărata atitudine a oricărui spirit științific față de procesul de europenizare a culturii române. Sociologic fatale, formele nu trebuie și nu pot fi distruse; anticipând asupra realităților sufletești, nu înseamnă că sunt «stricăcioase». Menirea oamenilor de cultură este aceea de a întări fondul, spre a normaliza evoluția inversă. Prin

⁸¹ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, vol II, pp. 106-107.

⁸² Titu Maiorescu, *Critice*, p. 144, apud Grigore Georgiu, *Istoria culturii române...*, p. 133.

⁸³ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, vol. II, p. 109.

⁸⁴ Titu Maiorescu, *În contra direcției de azi în cultura română*, în *Opere*, I, ed.cit., p. 151, apud Grigore Georgiu, *Istoria culturii române...*, p. 135.

această operă, critica lui Maiorescu s-a arătat în adevăr, pozitivă; disociind noțiunile parazitare ale esteticii, ea reprezintă cea mai salutară încercare de consolidare a unui fond depășit cu mult de niște forme, pe care rămâne să le umplem, prin opera lentă a timpului.”⁸⁵

Sincronism și Protocronism

Istoria civilizației române moderne, lucrarea în trei volume a lui Eugen Lovinescu avansează o teorie asupra evoluției noastre sociale, cunoscută sub denumirea de *teorie a sincronismului*.

În plan teoretic, Lovinescu se sprijină pe „legea imitației”, formulată de sociologul francez Gabriel Tarde, conform căreia coeziunea unei societăți este dată de factorii psihologici și ideologici. Indivizii, grupurile sociale și societățile care au un statut inferior pe scara dezvoltării (sub raport economic, politic, cultural etc.) imită valorile, atitudinile și comportamentele grupurilor și societăților dezvoltate. Se pleacă de la teoria că civilizația a apărut în câteva centre cretoare și s-a difuzat apoi spre periferii. Această teorie este preluată și de Lovinescu, care spune că orice fapt de civilizație este produsul unei imitații psihologice între indivizi, societăți și culturi.⁸⁶

Teoria sincronismului a lui Lovinescu susține ideea că în istoria modernă (în spațiul european) putem descoperi o creștere a interdependențelor dintre societăți, o treptată solidarizare a lor în numele unor principii, valori și instituții. Aceste valori, instituții și practici culturale se impun tuturor sub presiunea unui „spirit al timpului”, al unui „secolum”, concept pe care Lovinescu îl preia de la istoricul roman Tacit.⁸⁷

Fenomenul de sincronizare dintre societățile moderne este produsul acestui spirit al timpului, ceea ce duce la o uniformizare a structurilor economice, politice și culturale. Această lege obligă societățile întârziate să intre în orbita celor dezvoltate, care dau tonul în spiritul timpului, și să se dezvolte după scenariul lor.⁸⁸

Potrivit lui Lovinescu, dezvoltarea civilizației române moderne este cazul tipic în care se poate descoperi acțiunea teoriei sincronismului. Sub influența ideologiei liberale apusene, a ideilor lansate de Revoluția franceză, preluate de întreaga mișcare liberală europeană, precum și de forțele revoluționare ale societății românești, de pașoptism și de mișcarea liberală,

⁸⁵ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, vol II, pp. 110-111.

⁸⁶ Grigore Georgiu, *Istoria culturii române...*, p. 334.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*.

societatea românească s-a modernizat rapid, și-a construit instituțiile moderne și s-a racordat la tendințele civilizației de tip occidental, reformându-și treptat și structurile economice și culturale, în acord cu aceste tendințe.⁸⁹

Ilie Bădescu susține că „transformarea stării de periferie economică, proprie Țărilor Române la începutul modernității, într-o stare de profundă sincronizare culturală europeană reprezintă opera *culturii eroice* și a oamenilor săi, care au fost totodată și făuritorii statului național român”.⁹⁰

Teoria lui Lovinescu a reprezentat un punct de referință în perioada interbelică și mult după aceea pentru dezbaterile privind destinul culturii române și procesul de integrare a societății românești în spațiul european și occidental. Astfel, pentru Lovinescu, originalitatea culturii române ar fi un fenomen derivat, secund, o consecință a adaptării acestor influențe la spiritul „rasei”, înțelegând prin rasă nu aspectul biologic, ci datele sufletești, psihologice și culturale ale unui popor.⁹¹

La începutul anilor '70, ca reacție la teoria sincronismului, s-a declanșat în unele medii intelectuale românești o reacție critică importantă, explicabilă atât prin progresul cercetărilor de istorie aplicate culturii române, cât și prin faptul că noile paradigme culturale, afirmate în spațiul gândirii occidentale, revalorizau mentalitățile și culturile premoderne, promovau o viziune relativistă și policentrică asupra evoluției culturale a omenirii, la antipodul concepțiilor evoluționiste și monolineare, de care era legată teoretic perspectiva lui Lovinescu.⁹²

Această reacție poartă numele de *protocronism* și este o teorie lansată de Edgar Papu, istoric și teoretician literar. Într-un studiu din 1973, publicat în revista „Secolul XX”, Edgar Papu a lansat termenul de protocronism, cu un sens complementar față de cel de sincronism. Edgar Papu consideră că, pe lângă perspectiva sincronistă, ar trebui să privim culturile și în aspectele lor originale, cele care nu pot fi explicate doar prin influențe. El a afirmat că și cultura română a produs sinteze originale, opere literare, idei și teorii care au anticipat unele curente și formule culturale occidentale.⁹³

Protocroniștii moderați au susținut că orice cultură se dezvoltă simultan prin sincronisme externe și prin protocronisme interne, că epoca noastră este una policentrică și că fiecare cultură are un nucleu originar și original, o matrice spirituală și stilistică, exprimată în

⁸⁹ *Ibidem*, p. 335.

⁹⁰ Ilie Bădescu, *Sincronism european și cultura critică românească*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003, p. 14.

⁹¹ Grigore Georgiu, *op. cit.*, p. 341.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*, pp. 341-342.

operele ei reprezentative, prin care participă la schimbul de valori și la dialogul cultural generalizat de azi.⁹⁴

Sociologul Ilie Bădescu afirmă că „actul creator, el însuși, mai ales acela al marii creații, nu poate fi redus, în nici un caz, la actul modelator al ultimelor influențe. Contribuția substratului culturilor la procesele de creație n-ar putea fi contestat decât cu prețul instaurării unui climat de gravă neseriozitate în analiza culturilor. Încât, a te afla la «Poarta Orientului» nu este o... «scădere», cum lasă să se înțeleagă discursul occidental-centrist al lui Poincare, ci o împlinire în rosturi și o sporire în responsabilități pentru o cultură românească, ba chiar pentru tot sud-estul european.” De aceea, menționează Bădescu, „nu vom despărți sincroniile de protocronii, ci le vom considera drept fațete ale aceleiași culturi. Protocroniile sunt, în viziunea lui Edgar Papu, prefigurări ale unor noi direcții spirituale, datorate actului creator, astfel încât se poate atesta că opera străbate istoria cu propriul ei timp interior, care, adeseori, anticipează, cum s-a precizat, mișcările epocii și axiologia noului timp istoric, în cazul acesta axiologia „modernității”. Problema este dacă asemenea opere pot să apară și în alte culturi decât în cele occidentale.”⁹⁵

Edgar Papu dovedește prezența unor asemenea opere „în cultura germană, portugheză, în cea românească etc., la niveluri de epocă dintre cele mai felurite și în cuprinsul unor societăți cu economii diferite și uneori marcate de mari decalaje istorice față de societățile cele mai dezvoltate (socotite «societăți etalon» pentru epoca respectivă). Anticipările nu sunt așadar exclusiv darurile Occidentului. Era de așteptat bunăoară, ca în urma perioadei proletcultiste, de constatare a fondului național al culturii românești (când marii creatori ai culturii naționale, de la Eminescu la Brâncuși, erau indexați și retrași din circuitul viu al culturii), să apară reacția protocronistă și, la rândul său, aceasta să declanșeze reacția sincronistă. Astfel, într-o tratare «morfologică», orice fenomen de sincronism cuprinde și elemente protocroniste.”⁹⁶

Așadar, teoriile românești sunt protocronice în raport cu cele afro-asiatice, cronologic și axiologic (în special prin Eminescu și Gherea), dar nu sunt protocronice cronologic (adică în succesiunea timpului circumstanțial) față de teoriile occidentale, ci numai axiologic (adică în ordinea timpului esențial sau axiologic, timpul valorilor).⁹⁷

Lucian Blaga, care a pus în relație genetică matricea stilistică și procesul creator în cultură, ne previne că „tendințele stilistice” (care țin de matca stilistică a unei creații) nu sunt

⁹⁴ Grigore Georgiu, *Istoria culturii române...*, p. 342.

⁹⁵ Ilie Bădescu, *op. cit.*, p. 53.

⁹⁶ *Ibidem*, pp. 54-55.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 58.

conștientizate de cel care le încorporează în operă. Abia prin continuarea seriei de opere care stau sub semnul funcției modelatoare a matricei culturale, „tendențele stilistice”, neconștientizate, capătă în fine caracter de „valori conștiente”, intrate, altminteri spus, în câmpul conștiinței. În felul acesta este posibil ca un creator să invoce principii și raporturi valorice cu totul diferite de cele care intră în câmpul actului său creator.⁹⁸

⁹⁸ Ilie Bădescu, *op. cit.*, pp. 59-60.

Capitolul III – Transilvania, tărâm multicultural

Transilvania, descriere generală

Transilvania este situată în Europa de Sud-Est și aparține spațiului alpino-carpatic, fiind înconjurată din toate părțile, ca o graniță naturală, de lanțul Carpaților. Suprafața Principatului Transilvaniei între secolele al XVI-lea și al XIX-lea se întindea pe aproximativ 62 000 km² (deci aproximativ cu o treime mai mare decât Elveția sau Olanda de astăzi). La nord se învecinează cu regiunile montane, împădurite, ale Maramureșului și Bucovinei, la est cu Moldova, la sud cu Muntenia și Oltenia, la sud-vest cu Banatul, iar la vest, cu Ținutul Crișurilor, care face trecerea spre Câmpia Panoniei.⁹⁹

Dintotdeauna Transilvania a fost considerată un teritoriu al pădurilor și se pare că în Evul Mediu cea mai mare parte a țării a fost dens acoperită de păduri.

Ținuturile istorice transilvane, care au rezultat din istoria medievală a țării, sunt zonele de graniță ale Maramureșului și ținutul Năsăudului în nord, Ținutul Secuiesc în est, Țara Bârsei în sud-est, Țara Făgărașului, Țara Oltului și Țara Hațegului în sud. Sub raport structural politic, mai ales vestul Transilvaniei era puternic diferențiat, astfel încât aici se pot deosebi anumite regiuni culturale și etnografice (Țara Moților), nu însă și regiuni istorice compacte. Pe lângă acestea, zone etnografice remarcabile, sunt regiunea Bârgăului lângă Bistrița, regiunea ceangăilor în pasul Ghimeș, ținutul românesc care se întinde între Sibiu și munți (Mărginimea), zona din jurul Rimetei la vest, Câmpia Transilvaniei și regiunea Târnavelor din centrul Transilvaniei.¹⁰⁰

Teritoriul de astăzi al Transilvaniei este amintit încă din Antichitate. Izvoarele antice relatează despre o populație așezată aici, agatârșii, încă din secolul al VI-lea î.d.Hr. Curând le-au urmat dacii, un trib tracic care, în primul secol î.d.Hr., au adus sub stăpânirea lor întregul spațiu de la Dunărea de mijloc și de jos, închegând o formațiune statală care a cuprins, ca zonă centrală, și regiunea din interiorul arcului carpatic, Transilvania de mai târziu. Trebuie să pornim de la ideea unei integrări sau de la supunerea unor triburi eterogene sub stăpânirea

⁹⁹ Harald Roth, *Mică istorie a Transilvaniei*, Traducere de Anca Fleșeru și Thomas Șindilariu, Prefață de Ovidiu Pecican, Târgu-Mureș, Ed. Pro Europa, 2006, p. 21.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 22.

unui singur trib decât de la premisa unei colonizări uniforme a unui spațiu atât de întins. Astfel, influența celtică în regatul dacilor nu a fost una neînsemnată, iar diferitele triburi getice care îi aparțineau au cauzat adesea confundarea dacilor cu geții. După asasinarea regelui Burebista în anul 44 î.d.Hr., regatul dac s-a descompus în mai multe stăpâniri mai mici.¹⁰¹

În sud-vestul Transilvaniei se afla capitala Sarmisegetusa, centru politic și cultural al regatului. Dacii posedau un sistem dezvoltat de cetăți, influențat parțial de civilizațiile zonei mediteraneene, precum și o stratificare socială strictă: pătura superioară, dominantă, era formată din așa-numiții „purtători de căciuli de fetru”, pe când „pletoșii” autohtoni erau supușii lor. Dacii au intrat în contact cu orașele grecești învecinate de la Marea Neagră, prin urmare și cu romanii, care urmăreau cu îngrijorare creșterea puterii dacilor la granițele Imperiului Roman.¹⁰²

După cucerirea Daciei de către romani, ținutul dintre Carpați și Munții Apuseni, Transilvania de mai târziu, a început să fie străbătut de șosele precum și de orașe înfloritoare și de sate de coloniști aduși din toate părțile imperiului, dar mai cu seamă din regiunile vecine. După această cucerire, numeroase triburi de daci s-au supus de bunăvoie lui Traian și au început să servească în armata romană. Atunci când acești soldați s-au reîntors din serviciul militar, după zeci de ani, ei cunoșteau limba latină și erau cetățeni romani. Prin intermediul acestor veterani și prin amestecul populației băștinașe cu coloniștii romani s-a format un amestec daco-roman, a cărui limbă era latina.¹⁰³

După retragerea din anul 275, cea mai mare parte a populației a rămas pe loc. Descoperirile istorice o arată foarte clar, un exemplu constituindu-l inscripția votivă creștină, din veacul al IV-lea, găsită chiar în mijlocul Transilvaniei la Biertan.¹⁰⁴

Începând cu secolul al VI-lea, Transilvania vine în contact cu slavii, care o ocupă, așezându-se în toate regiunile și amestecându-se treptat cu daco-romanii. Spre sfârșitul secolului al IX-lea, când procesul de contopire era încă în curs, năvălesc ungurii.¹⁰⁵

Prezența românilor în Transilvania este dovedită de formațiunile politice mixte, româno-slave, numite voievodate (ducate). Această continuitate este dovedită și de cronică

¹⁰¹ Harald Roth, *op. cit.*, p. 26.

¹⁰² *Ibidem*, pp. 26-27.

¹⁰³ Constantin C. Giurescu, *Transilvania*, București, Imprimeria Centrală, 1943, p. 8.

¹⁰⁴ *Ibidem*, pp. 9-10.

¹⁰⁵ *Ibidem*, pp. 10-11.

rusă a lui Nestor, care povestește că ungurii, după ce au trecut Carpații, au început lupta cu slavii și cu vlahii care locuiau în acele locuri.¹⁰⁶

Este de menționat că ocuparea efectivă a Transilvaniei de către statul ungar s-a realizat doar după colonizarea sașilor și secuilor. Regele Ștefan cel Sfânt fusese nevoit să întreprindă o serie de expediții în această regiune, care și-a păstrat pe toată durata dominației maghiare caracterul unei formațiuni cvasi-autonome. De asemenea, conducătorul Transilvaniei și-a păstrat și el vechiul titlu româno-slav de voievod, de dinaintea ocupației maghiare. Observând acest caracter particularist, regii unguri au vrut să aibă în noua țară „puncte de sprijin care să încadreze populația românească din acele locuri, și pe care să se poată bizui”. De asemenea, ei au vrut să întemeieze și centre mai mari care să dezvolte o viață orășenească, care să le aducă venituri importante. În acest sens, ei au chemat din Apus coloniști germani, cunoscuți sub numele de sași.¹⁰⁷

O parte a sașilor s-a așezat pe Târnave (mijlocul Transilvaniei), în regiunea Sighișoara-Mediaș, o alta în părțile Sibiului, o a treia în țara Bârsei, adică în sud-est și o alta în partea de nord-est a Transilvaniei, în regiunea Rodna și Bistrița. Primind avantaje materiale de la regii unguri, acești coloniști au avut de la început o situație înfloritoare.¹⁰⁸

În ceea ce privește pe secui, timpul în care au venit în Ardeal nu se poate stabili cu exactitate. Documentar, ei apar pentru prima dată în anul 1213, ca alcătuind o parte din oastea comitelui Ioachim de Sibiu, iar în privilegiul din anul 1222 acordat Teutonilor de către regele Andrei al II-lea, se amintește „țara secuilor”, vecină cu țara Bârsei. Incertitudinea planează și asupra originii acestora. În timp ce unii îi consideră ca un neam avar sau cuturgur-bulgar, trăind sub dominația Avarilor, alții îi socotesc ca unul din triburile maghiare venite sub Arpad în 896. O altă teorie, care pare mai veridică, îi prezintă drept coloniști aduși de regele Ladislau cel Sfânt (1077-1095) sau de vreun urmaș al său pentru a păzi hotarul de răsărit al țării. După această teorie, numele de secui ar însemna „păzitor al marginei”.¹⁰⁹

Prin așezarea secuilor și sașilor, Transilvania capătă sub raport etnic un aspect mai complex, însă majoritatea populației continuă să fie formată din elementul românesc, care, după ce asimilase în decurs de secole pe slavi, reprezenta acum o masă considerabilă.¹¹⁰

Trebuie menționat că teritoriul Transilvaniei din secolul al XII-lea și al XIII-lea, a fost structurat, din punct de vedere politico-administrativ-juridic, în regiuni autonome de sine

¹⁰⁶ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, pp.11-12.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 19.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 20.

¹⁰⁹ *Ibidem*, pp. 20-21.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 21.

stătătoare: Ținuturile secuiești și comitatele nobilimii maghiare sau Pământurile nobiliare, la care se adaugă Proprietățile coroanei, o numeroasă populație românească lipsită de drepturi conform normativității societății de atunci.¹¹¹

Trebuie, astfel, să subliniem că în veurile XIII și XIV în Transilvania nu au fost numai trei națiuni - unguri, sași și secui-, ci patru, această categorie fiind reprezentată de români. În a doua jumătate a secolului al XIV-lea începe să se întrevadă o mișcare de prigonire a elementului românesc, în special a păturii lui conducătoare - nobili, preoți, cneji și voievozi-, având drept teme deosebirea confesională. Românii, fiind ortodocși, erau considerați de către celelalte națiuni drept schismatici.¹¹²

În urma răscoalei țăranilor de la Bobâlna, Transilvania, în iunie 1437 cele trei națiuni privilegiate, ungurii, sașii și secuii, se constituie într-o alianță numită *Unio Trium Nationum*. Prin aceasta, timp de mai bine de patru secole, românii ortodocși au fost excluși din viața politică a Transilvaniei, ei având statutul de *tolerați*, concept ce însemna că românii aparținând confesiunii ortodoxe, indiferent dacă erau boieri (nobili), țărani liberi sau țărani aserviți, nu erau socotiți între membrii celor trei națiuni, adică între locuitorii liberi ai țării, ci erau asimilați cu străinii, din cauza confesiunii lor socotite schismatice, și doar în mod individual erau admiși să locuiască pe teritoriul Transilvaniei, putând oricând să fie alungați. Între „religiile recepte”, cum erau desemnate confesiunile catolică, luterană, calvină și unitariană, a existat însă un regim de toleranță care în acel moment nu exista încă nicăieri în Europa.¹¹³

Odată cu Reforma a fost introdus în Transilvania tiparul. Au fost înființate tipografiile de către sași, la Brașov, la Sibiu și la Cluj. În aceste tipografii au apărut în veacul al XVI-lea opere în limbile tuturor națiunilor țării și au contribuit la formarea limbilor literare respective.¹¹⁴

Cucerirea Transilvaniei de către austrieci (1690) a reprezentat o nouă epocă pentru această regiune. În locul Principelui este acum un Guvernator ales. În locul propagandei calvine se manifestă îndeosebi propaganda catolică susținută de Habsburgi.

„Întregul veac al XVIII-lea este dominat de actul Unirii unei părți a românilor din Ardeal cu biserica latină. În apărarea rasei lor, cei trei «cavaleri ai idealului național», Samuel

¹¹¹ Rudolf Poledna, Francois Rugg, Călin Rus, *Interculturalitate. Cercetări și perspective românești*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2002, pp. 159-160.

¹¹² Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 22-23.

¹¹³ Lilian Ciachir, *Les Eglises a la liberte de conscience en Transylvanie au XVI siecle*, Contribution au Colloque „Orient/Occident: Les traditions d’Eglise face au pouvoir politique”, Fribourg, le 6-8 mai 2004.

¹¹⁴ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 27.

Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior s-au istovit în nenumărate lucrări de istorie și de filosofie. Odată cu litera latină, ei au adus și principiul exclusiv al latinității. Din viziunea orașului etern a pornit, așadar, curentul Latinist ce a fecundat știința și mai ales conștiința neamului românesc, tot așa cum, tot din școlile din Roma și Viena, au dăscălit și Asachi și Lazăr ca să pregătească sufletele românilor din Principate pentru marile prefaceri ale veacului al XIX-lea.”¹¹⁵

„Contactul de până acum cu Apusul fusese numai trecător și indirect, prin husiți, prin sașii calvini, deci pe cale de propagandă religioasă, prin poloni, deci pe cale culturală și în sfârșit, prin Roma, adică pe cale și religioasă și culturală. Prin tratatul de la Adrianopol (1829), prin exodul tinerimii române, cu deosebire la Paris, veacul al XIX-lea ne-a pus într-un contact direct și fecund, mai ales cu ideologia socială a revoluției franceze. Prin interdependența culturală și economică a vieții contemporane am ieșit așadar brusc din robia formelor culturale ale Răsăritului, pentru a intra în circuitul vieții materiale și morale a Apusului”.¹¹⁶

Odată cu procesele de modernizare puse în mișcare de Revoluția Franceză și de mișcările revoluționare de la 1848, societatea transilvană tradițională de tip medieval se vede obligată să se transforme radical pentru a-și putea menține identitatea într-un mediu aflat în convulsii sociale, politice, economice și culturale.¹¹⁷

„Revoluțiile burgheze din 1848 au zguduit temeliile societăților tradiționale din Europa, mai cu seamă pe cele din Europa centrală și de est. În grija pentru ordinea socială de după convulsiile revoluționare, monarhii Europei au început să acorde o importanță din ce în ce mai mare evidenței populației, înregistrării și numărării acesteia. Și în Transilvania de pe la mijlocul secolului al XIX-lea recensămintele populației au devenit o procedură standard în politicile guvernelor de pe atunci.”¹¹⁸

La recensământul din 1850 în Transilvania a fost înregistrată următoarea structură etnică a populației: 59,45% români, 8,77% maghiari și secui, 9,32% germani și sași, 3,82% țigani.¹¹⁹ (Fig. 4).

¹¹⁵ Eugen Lovinescu, *op. cit.*, vol I, pp. 14 -15.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 15.

¹¹⁷ Rudolf Poledna, Francois Ruegg, Călin Rus, *op. cit.*, p. 159.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 160.

¹¹⁹ ***Traian Rotariu, *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1850 Transilvania*, București, Ed. Staff, 1996, pp. 322-323, apud Rudolf Poledna, Francois Ruegg, Călin Rus, *op. cit.*, p. 160.

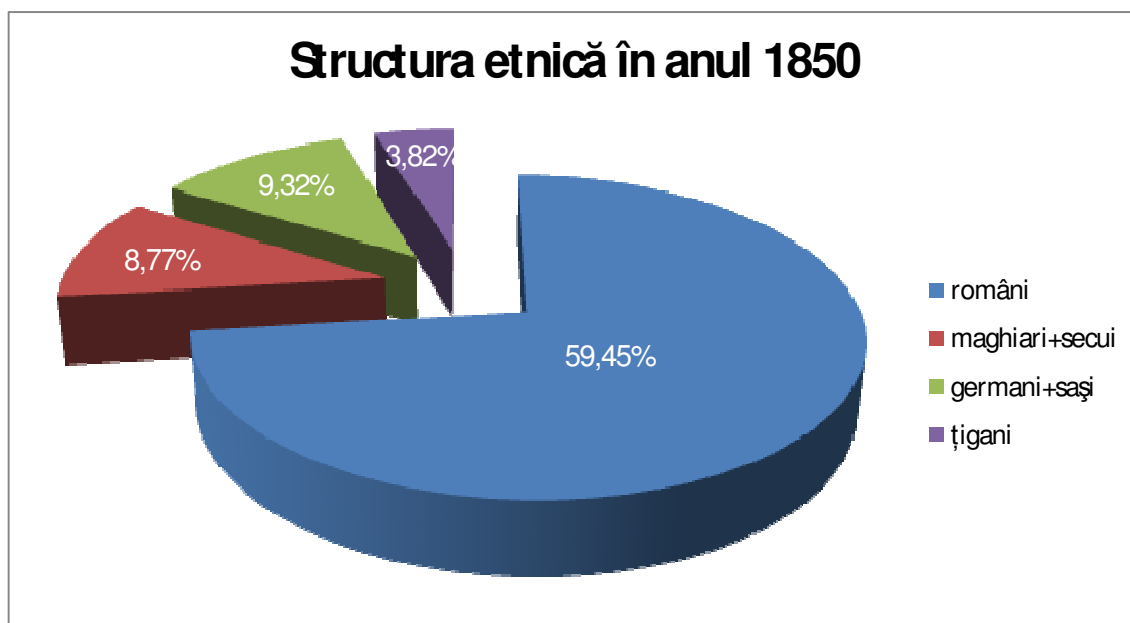

Fig. 4

„Ceea ce este demn de remarcat la datele acestui recensământ este diferențierea identitară foarte marcată între maghiari și secui, pe de o parte, și germani și sași, pe de altă parte. Rezultă că avem de-a face cu coexistența identității tradiționale medievale, conexă stărilor sociale și privilegiilor aferente acestora, cu identitățile «categoriale» construite și legitimate de discursul naționalist, forme identitare raționalizate, subsumate foliei semnatice identitare de «cetățean». Interesant este faptul că în recensămintele ulterioare efectuate în Transilvania, în special după intrarea în vigoare a dualismului austro-ungar (1867), vor înregistra nu direct apartenența etnică, ci limba maternă a populației. Și aceste date sunt argumente în favoarea uneia dintre tezele formulate de Benedict Anderson în sprijinul ideii că națiunile sunt comunități imaginare, construite, și nu entități primordiale și esențiale.”¹²⁰

”Populația Transilvaniei medievale a fost, din perspectiva modernității noastre, o populație eterogenă etnic: maghiari, secui, sași, români, germani, țigani, evrei etc. Dar să nu uităm: criteriile de diferențiere și funcționare socială au fost în evul mediu următoarele: apartenența la o stare socială și confesiunea. Cu totul alte criterii decât cele pe care le invocăm astăzi în discursul despre relațiile interetnice, multiculturalism, interculturalism, care toate gravitează în jurul ideilor și concepțiilor conectate la națiune, naționalism, stat național.”¹²¹

¹²⁰ Rudolf Poledna, Francois Rugg, Călin Rus, *op. cit.*, p. 160.

¹²¹ *Ibidem*, pp. 159-160.

Este de menționat că în anul 1930, în Transilvania, populația statornică după naționalitate, avea următoarea structură : 57,60% români, 29% maghiari, 7,90% germani și 5,5% alte naționalități. (Fig. 5).¹²²

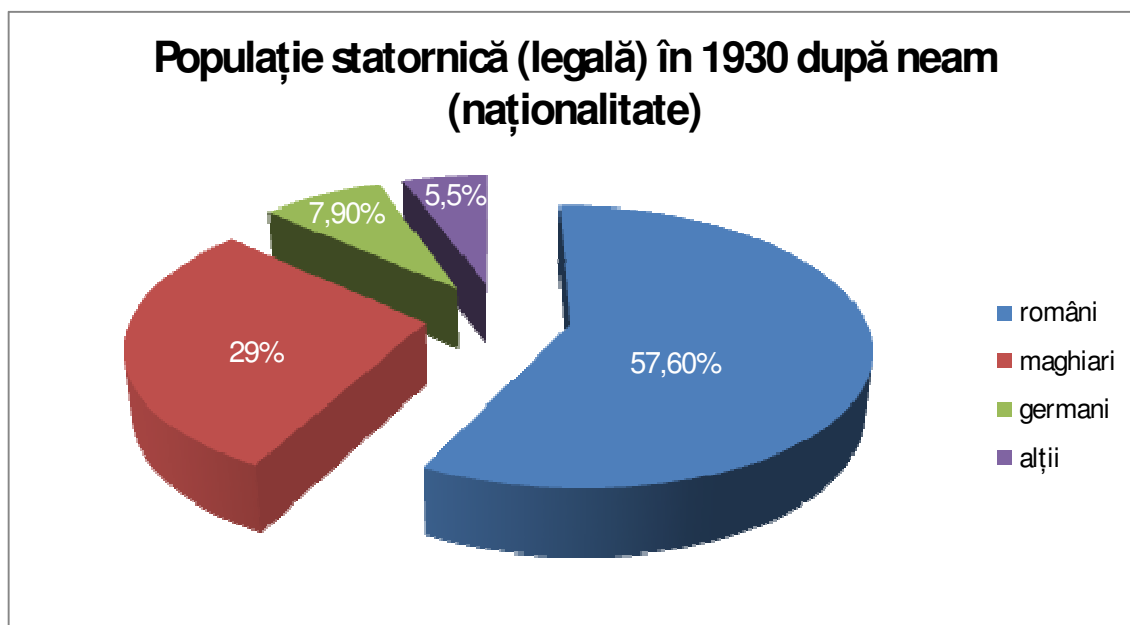

Fig. 5

Sat românesc. Sat săsesc

Potrivit lui Blaga, „în satele ardelenе găsești două concepții arhitectonice cu totul diferite: una românească, alta săsească”. Sașii, atunci când au purces la construirea satelor, au studiat mult locul unde aveau să fie clădite. „Se desprinde impresia de calcul din felul în care satele săsești zac îndesate între drepte imaginare. În alinierea caselor, în frontul lor compact, se simte prezența unor energii umane canalizate colectiv, potrivit unui plan primordial impus naturii”. „Satele românești sunt așezate, nu mai întâmplător, dar mai firesc, ele cresc din peisaj atât de organic, că nici nu-ți poți închipui ca ele să nu fi fost totdeauna acolo unde sunt.

¹²² Rudolf Poledna, Francois Ruegg, Călin Rus, *op. cit.*, p. 162.

În neorânduiala vie a acestor sate se simte prezența unei imaginații umane, care prelungește natura până dincolo de ea, până în zone de miracol și de poveste.”¹²³

„Sașii, vechi coloniști, neam de o dârză, statornică și înceată vrere, și-au ales, după criterii îndelung cumpănite, pământul unde aveau să-și ridice casele și să-și sape mormintele. Ei au gustat precauți apa, au cântărit lumina și au măsurat cu grijă grosimea humei, s-au ferit prevăzători de înălțimi prea accidentate și au încercat cu steagul și cu nările direcția vânturilor. Rânduiala aceasta chibzuită și-au păstrat-o satele săsești până astăzi. Ele n-au crescut cu entuziasm stângaci din peisaj, precum cele românești. Ele au fost aduse parcă în acest peisaj ardelean din cu totul alte părți, prin văzduh sau pe altă cale, dintr-o țară unde anemia solului i-a învățat pe oameni să convertească natura la pravila lor, să muncească drept și cuminte. Satele românești, înălțate vertiginos pe o muchie, luând pieptiș o prăpastie, sau împrăștiate într-o vale ca turmele, s-au născut parcă din inspirația capricioasă a naturii însăși, în mijocul căreia sunt așezate. Casele săsești stau cot la cot, alcătuind împreună un singur mare zid către stradă, severe, cu ferestre înalte, care nu îngăduie nici o privire din afară, și purtând pe frontispiciu convențional câte o maximă biblică: comuna săsească este o colectivitate rațională de oameni închiși, fiecare având, nevăzut, crestat pe frunte imperativul categoric. Casele românești sunt mai liber laolaltă, ele sunt despărțite și distanțate prin grădini, au pridvoare împrejur, și ferestruici așa de joase că poți vedea totul înăuntru. Casele formează grupuri nesimetrice ca țărani când se duc în dezordine la o înmormântare sau la o nuntă: comuna românească este o colectivitate instinctivă de oameni deschiși, iubitori de pitorescul vieții.”¹²⁴

În satele săsești, spune Blaga, vezi adesea, „rămășițe târzii dintr-un ev mișcat și plin de primejdii, întunecate biserici gotice împresurate de ziduri enorme. Sunt așa numitele biserici-cetăți. În vremuri de cumpănă sasul se retrăgea aici. Biserica devenea cetate, apărătoarea celor vii. În vremuri de cumpănă românul se retrăgea în codru. Biserica rămânea în urmă, ca să fie arsă și să acopere cu cenușa ei mormintele satului”.¹²⁵

„Arhitectura săsească era menită să reziste intemperiilor sorții, și era născută dintr-un viguros simț al timpului văzut ca o proiecțiune rectilinie în viitor. Arhitectura românească era făcută fără raportare prea strânsă la rezistența temporală, din duhul intermitenței sezoniere. Casele săsești, deși bogate, sunt reduse la util, casele românești, deși în cea mai mare parte sărace, ne întâmpină pretutindeni, cu belșugul lor de inutilități. Această horbodă de inutilități

¹²³ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 191.

¹²⁴ *Ibidem.*

¹²⁵ *Ibidem.*

a caselor românești mărturisește nu numai despre prezența unui simț artistic. Inutilitățile mărturisesc în primul rând despre o pornire nativă a sângelui, care se vrea cu orice preț statornicit într-o lume de pitoresc. Casa săsească are la temelie mai mult o concepție etică, decât estetică, despre rosturile vieții. Sasul este preocupat de securitatea economică și morală în raport cu natura, cu vrăjmașul și cu cerul. Viața întreagă el se tot asigură pe toate aceste planuri. Sașii sunt ingineri înnăscuți, ei impun naturii ordinea din sufletul lor, ei își aliniază casele prin hotărâre colectivă de a se apăra în front masiv de orice element de nesiguranță. Românul se adaptează la natură superstițios; insuficient educat în această direcție, el nu-și prea organizează destinul, din proprie inițiativă, ci silit doar de grave întâmplări; dar și prin firea sa el se așază mai curând într-un raport de vasalitate plină de încredere față de destin. El înaintează în imprezibilul timpului, în orînduiriile lumii exterioare cu sentimentul că răul și binele ți se dau după înaltă socoată. E aici latura pozitivă a sentimentului său cu privire la destin. Grație acestui sentiment, se poate spune că nu există nici o situație care să ducă pe român la disperare anihilantă. Nu e vorba, așadar, de un fatalism de accent tragic. În sentimentul destinului, propriu sufletului românesc, alternează ursita și grația divină, ca valea și dealul. Românul nu va încerca prea mult să schimbe cursul întâmplărilor. El va modifica, dar nu va forța, configurația pământului. Ulițele unui sat de munte, românesc, se pierd printre stânci șerpuitoare ca pâraiele. Ulițele în loc să taie stâncile, mai bucuroși le ocolesc. Colaborează în acest fel atât dragostea invincibilă de pitoresc, cât și respectul religios față de «fire», în ale cărei rosturi și măruntaie e «păcat» să intervii sinic.”¹²⁶

¹²⁶ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 193.

Capitolul IV – Sibiu. Oraș al culturii. Oraș al culturilor

Istoria Orașului Sibiu

Sibiul, oraș-cetate marcat de peste opt veacuri de istorie, este situat aproximativ în inima geografică a României, în sudul Transilvaniei. Crestele munților Făgăraș, cu vârfurile Suru (2282 m) și Negoiu (2535 m), străjuiesc Sibiul, care este situat în depresiunea Cibinului, la numai 20 Km distanță față de defileul Oltului.¹²⁷

„În proximitatea Sibiului, la Cedonia (cartierul Gusterita) a existat încă din vechime o cunoscută așezare romană. Este de notorietate în literatura de specialitate Donariumul de la Biertan (sec. IV d. Chr.), a cărui inscripție latină *Ego Zenovius votum posui* (Eu, Zenovius, am pus această ofrandă) atestă existența unei populații romanizate pe teritoriul Daciei, după părăsirea ei de către romani (271 d. Chr.). Această populație a supraviețuit epocii migrațiunii, în condiții vitrege, populând văile Oltului, Cibinului, Hârtibaciului sau Târnavelor până în zilele noastre.”¹²⁸

„Prima mențiune documentară referitoare la ținuturile sibiene datează din 20 decembrie 1191, când papa Celestin al III-lea confirma existența prepoziturii libere a germanilor din Transilvania, prepozitură care și-a avut sediul la Sibiu. Documentul se referă la organizarea bisericească a coloniștilor (numiți în documentele din 1191 - teutonici ecclesia Theutonicorum Ultrasilvanorum, în 1192-1196, document cu referire la prepozitul Sibiului, flandrenzi, iar în 1206 - saxoni), sosiți în provincia Sibiu în timpul domniei regelui Géza al II-lea (1141 - 1162) și organizați într-o prepozitură în timpul domniei regelui Béla al III-lea (1172 - 1196).”¹²⁹

„Bula de aur a regelui Andrei al II-lea din 1224 reconfirma coloniștilor germani o serie de privilegii (menținute pe tot parcursul evului mediu, unele chiar până în anul 1876), în 1302 este semnalat începutul organizării sașilor în scaune, Sibiul fiind primul scaun menționat, iar în 1355 este atestată provincia Sibiului cu cele șapte scaune.”¹³⁰

¹²⁷ Gheorghe Leahu, *Sibiu. Capitală culturală europeană 2007*, București, Ed. Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 2006, p. 6.

¹²⁸ <http://www.sibiu.ro/ro2/istorie.php>, accesat la data de 24.04.2007.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*.

„Menționat încă sub numele de Hermannsdorf în anul 1321, în a doua jumătate a secolului, Sibiuul obține calitatea de civitas, într-un document din 1366 fiind pomenit numele localității prima dată sub forma Hermannstadt. Spre sfârșitul secolului al XV-lea se formează instituția numită Universitatea săsească, aflată în fruntea ierarhiei administrative a tuturor sașilor, condusă de un jude regal, mai târziu comite al sașilor. Jurisdicției Universității săsești i-au fost subordonate ulterior și sate românești, așa-numite scaune-filială în care nu locuiau sași.”¹³¹

„Perioada medievală se caracterizează în Sibiu printr-o dezvoltare economică continuă, marcată de activitatea breslelor. Primele statute ale acestora (1376) enumerează 19 bresle cu 25 meserii.”¹³² În secolul al XVI-lea existau bresle (ca cea a cizmarilor), din care făceau parte și meșteri care activau în Țara Românească sau în Moldova. Numărul breslelor a crescut treptat, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea existând 29 de bresle, iar spre 1780 erau atestate 40, într-o perioadă în care deja crescuse considerabil rolul manufacturilor. Dezastrul regatului maghiar survenit la Mohács în anul 1526, ocuparea capitalei Buda (1541) și întemeierea principatului Transilvaniei au plasat comunitatea săsească, și implicit cea sibiană, în fața unei situații noi în care a fost nevoită să practice o politică duplicitară, când cea firească filohabsburgică, având în vedere afinitățile etnice și culturale, când prootomană.”¹³³

„Din aceste motive orașul va fi asediat de mai multe ori, de către ambele părți. Cu toate acestea, Sibiuul își păstrează privilegiile. Concomitent, cu începere din 1543, sașii au adoptat reforma religioasă, trecând «în corpore» la confesiunea luterană pe care, în majoritate, o mărturisesc și în prezent. În 1550, în Piața Mare se instalează «stâlpul infamiei», un monument gotic ce avea în vârf statuia lui Roland, realizată de sculptorul Onoforius. Sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor au fost marcate de conflictele militare care vor influența și evoluția vieții economice și sociale din Sibiu. Ne referim aici, mai întâi, la evenimentele legate de campaniile lui Mihai Viteazul, la bătălia de la Șelimbăr (1599), care s-a desfășurat, de fapt, sub privirile sibienilor masați pe zidurile din sudul orașului.”¹³⁴

„În anii 1601-1603 Sibiuul este supus asediului trupelor lui Sigismund Báthory, conduse de Ștefan Csáky, care a ars și clădirile existente în fața incintelor fortificate. Peste mai puțin de un deceniu (1610) Sibiuul este ocupat de armata principelui Gabriel Báthory. În data de 18 februarie 1614, când noul principe Gabriel Bethlen restituie cheile orașului, în oraș mai

¹³¹ <http://www.sibiu.ro/ro2/istorie.php>, accesat la data de 24.04.2007.

¹³² Emil Sigerus, *Cronica orașului Sibiu 110-1929*, Sibiu, Ed. Honterus, 2006, p. 10

¹³³ <http://www.sibiu.ro/ro2/istorie.php>, accesat la data de 24.04.2007.

¹³⁴ Ibidem.

existau doar 53 de gospodari. Odată cu înfrângerea turcilor de către austrieci la sfârșitul secolului al XVII-lea, Transilvania devine mare principat în cadrul Imperiului Habsburgic. Puterea administrativă este exercitată de către *guberniul* care și-a avut sediul la Sibiu între 1692 și 1790. În anul 1745 se inaugurează linia poștală Viena-Sibiu, care efectua curse de două ori pe lună.”¹³⁵

„În prima jumătate a secolului al XIX-lea, un nou val de coloniști, landlerii, se așază în Sibiu, mai precis în Neppendorf. Ei proveneau din Austria, din zona Salzburg. Treptat, prezența populației românești este tot mai vie, Sibiul devenind, spre mijlocul secolului al XIX-lea, centrul spiritual al luptei pentru emanciparea acestei națiuni. În cadrul luptei de eliberare națională a românilor, la Sibiu este redactat de către Simion Bărnuțiu manifestul - proclamație către români, citit la Blaj, și tot la Sibiu își va avea sediul Comitetul național permanent român sub președinția episcopului Andrei Șaguna. În 1863 își deschide aici lucrările Dieta Transilvaniei care votează legea privind egala îndreptățire a națiunii române și a confesiunilor sale. Din Sibiu activează Partidul Național Român din Transilvania, care declanșează cea mai amplă mișcare social-politică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea - Mișcarea memorandistă - în condițiile în care, începând cu 1867, Transilvania a fost anexată Ungariei în cadrul Imperiului austro-ungar.”¹³⁶

„A doua jumătate a secolului al XIX-lea și primul sfert al secolului XX sunt caracterizate de o dezvoltare economică și socială fără precedent în Sibiu. Suprafața construită se extinde mult în afara zidurilor: deja în 1841, pe lângă cele 1117 case din interiorul zidurilor, în afara acestora existau încă 869. Dacă în 1857 numărul locuitorilor era de 13872, dinamica creșterii populației este următoarea: în 1868 - 18 998, 1890 - 21 434, 1900 - 26 643 (intramuros - 16 643 din care 15 553 germani).”¹³⁷

„La început de secol XX, Sibiul este un oraș vibrant în pas cu vremea. Este al 3-lea oraș din Imperiul Austro-Ungar iluminat cu curent electric și al doilea în care se introduce tramvaiul electric. Primul cinematograf se deschide în 1909 și apar primele WC-uri publice în 1910. Dezvoltarea urbanistică, economică și socială de care se bucura Sibiul la începutul secolului al XX-lea, este frânată de izbucnirea primului război mondial. După primul război mondial și Unirea Transilvaniei cu România (1 decembrie 1918), consemnăm următoarele date demografice: în 1920 erau 32 748 locuitori iar în 1925 în Sibiu locuiau 44 643 suflete din care 23 199 germani. Denumirea orașului se schimbă oficial în Sibiu în 1919, iar străzile

¹³⁵ Emil Sigerus, *op. cit.*, pp. 20-22.

¹³⁶ <http://www.sibiu.ro/ro2/istorie.php>, accesat la data de 24.04.2007.

¹³⁷ Ibidem.

primesc denumiri românești. În anul 1945, după al doilea război mondial, începe deportarea sașilor spre URSS. 2800 persoane de etnie germană au fost deportați, mulți dintre ei nu s-au mai întors niciodată. Sistemul comunist cu mici excepții nu s-a atins de orașul vechi, iar Sibiuul devine reședință județului cu același nume în anul 1968.”¹³⁸

„La 21 decembrie 1989 încep la Sibiu demonstrațiile anticomuniste continuate în 22 decembrie, soldate cu 89 morți și sute de răniți. Sibiuul a fost al doilea oraș, cronologic după Timișoara, care s-a ridicat împotriva dictaturii comuniste.”¹³⁹

Sibiu. Orașul culturii. Orașul culturilor

Din istoria cetății medievale putem semnala un șir de repere de civilizație și cultură apărute în premieră la Sibiu. Astfel, în 1292 este atestat documentar primul spital, devenit ulterior azil, iar în 1494, prima farmacie înființată pe teritoriul țării noastre. În acest oraș s-a născut în 1493 Nicolaus Olahus care, în lucrarea sa fundamentală, *Hungaria*, susține originea latină și vechimea românilor, mândrindu-se cu originea sa. Prin Olahus, Sibiuul intră în circuitul umanismului european.¹⁴⁰

Tehnica și arta tiparului inventate de Gutenberg sunt preluate de sibieni începând cu secolul al XVI-lea, iar Georg Reichersdorfer (1495-1554) lasă posterității în cărțile sale numeroase informații privind Transilvania și Moldova din secolul al XVI-lea. Printre alte fapte care trebuie consemnate menționăm, descoperirea telurului de către sibianul Franz Joseph Muller precum și tipărirea primei cărți de medicină românească de către Ioan Molnar-Piuariu, în 1793.¹⁴¹

În secolele XVI-XVIII numărul meșteșugarilor se diversifică, crescând în 1724 la 34 de bresle. Armurierii, artificierii, tipograful și orfrevierii duc faima Sibiuului dincolo de hotarele Transilvaniei, iar Țara Românească continuă să reprezinte principalul debușeu al mărfurilor sibiene.¹⁴²

¹³⁸ <http://www.sibiu.ro/ro2/istorie.php>, accesat la data de 24.04.2007.

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ Gheorghe Leahu, *op. cit.*, p. 7.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 7.

¹⁴² Gheorghe Leahu, *op. cit.*, p. 7.

În secolul al XVIII-lea, episcopul unit Ioan Inocențiu Micu Klein (1692-1768) duce o campanie curajoasă pentru recunoașterea drepturilor egale ale românilor cu celelalte naționalități, pentru dreptul la învățătură și accesul românilor la funcțiile administrative.¹⁴³

Corifeii Școlii Ardelene: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu concep și tipăresc la Sibiu în 1791 memoriul intitulat: „Supplex Libellus Valachorum”, un program de emancipare a poporului român din Ardeal. Spiritul iluminist al vremii a impus legiferarea de către Iosif al II-lea, prin edictul din 4 iulie 1781, a dreptului de concivilitate pentru toți cetățenii Principatului.¹⁴⁴

Între anii 1811-1815 locuiește la Sibiu Gheorghe Lazăr, care, din cauza ideilor sale, este izgonit de regimul habsburgic și devine la București, în Țara Românească, „cel dintâi învățător de ideal național”, cum l-a caracterizat Nicolae Iorga. După anul 1781, prezența populației românești se face tot mai des simțită în viața orașului. Sibiul devine în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XX-lea un focar de primă mărime al politicii și culturii românilor din Transilvania.¹⁴⁵

Tiparul, mijlocul de răspândire a culturii scrise, găsește la Sibiu un teren favorabil. În anul 1528 Lucas Trapoldner înființează prima tipografie și un an mai târziu scoate prima carte, o gramatică latină. În anul 1543 apare prima tipăritură în limba română, ce încerca să propage, fără rezultate, luteranismul în rândul românilor.¹⁴⁶

În învățământ, Sibiul este precursor prin prima școală atestată documentar în 1380, care devine în 1555 Gymnasium, iar în 1557 este înființată prima bibliotecă școlară. Limba de predare din școli era latină. În anul 1692 se deschide un gimnaziu catolic, iar în 1734 Ursulinele întemeiază o școală de fete. La Sibiu se dezvoltă în secolul al XVIII-lea cel mai puternic nucleu de învățământ al sașilor din Transilvania.¹⁴⁷

La cumpăna dintre veurile XIX și XX Sibiul a devenit cel mai important nucleu de propagandă culturală al românilor. Se dezvoltă învățământul românesc, apar reviste școlare și pedagogice, ziare românești cu un elevat conținut literar și științific. Numeroși intelectuali români precum: Gheorghe Lazăr, August Treboniu Laurian, Șt. O. Iosif, George Coșbuc, Octavian Goga, Aurel Vlaicu, Onisifor Ghibu, Ion Agârbiceanu, Lucian Blaga s-au afirmat la Sibiu și au intrat în istoria culturii și științei românești.¹⁴⁸

¹⁴³ *Ibidem*, p. 8.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁴⁵ *Ibidem*.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ Gheorghe Leahu, *op. cit.*, p. 9.

Între anii 1941 și 1945 se consumă aici mari energii spirituale. Este semnificativă mutarea forțată a Universității clujene de la Cluj la Sibiu, după Dictatul de la Viena. Într-un timp extrem de concentrat, intelectualii ardeleni au conștiința efectivă a participării la istorie prin cultură.¹⁴⁹

Universitatea „Regele Ferdinand” din Cluj, în pibegie la Sibiu, adăpostea două cenacluri literare românești. Pe unul, al mediciniștilor, îl conducea profesorul de anatomie, Victor Papilian, scriitor, romancier, nuvelist și dramaturg totodată, foarte des întâlnit în paginile revistei *Gândirea*, după 1930, iar pe celălalt, intitulat *Cercul literar studențesc*, *Octavian Goga*, aparținând Facultății de Litere și Filosofie, care era ajutat de asistentul său, Barbu Zevedei.¹⁵⁰

Veritabila conștiință de sine a fost dobândită de *Cercul Literar* abia în momentul în care a apărut *Manifestul* său. S-a constatat ulterior că acest Manifest a fost mai exact textul redactat, la sugestia lui Radu Stanca, de Ion Negoitescu și publicat în ziarul *Viața*, numărul 743, la 13 mai 1943, sub titlul: *Ardealul estetic. O scrisoare către d. E. Lovinescu a Cercului Literar de la Sibiu*.¹⁵¹

Sibiul, oraș în care timp de secole s-a împletit viața românilor cu cea a sașilor și a altor naționalități, a continuat să fie în perioada interbelică principalul centru de învățământ și cultură pentru germanii din România.¹⁵²

„Dintotdeauna, Sibiu a fost cel mai important centru al minorității germane din Transilvania. Chiar și în zilele noastre, aici se afla cea mai mare comunitate germană din România și, cu sprijinul administrației locale, un spirit german încă se mai simte în oraș. În Sibiu se găsește și o importantă minoritate maghiară. Cu toate acestea, Sibiu este un oraș predominant românesc (95% din populație este de origine română), care a știut cum să păstreze și să îmbine cele trei culturi de mai sus, la care s-au adăugat cele ale micilor minorități, cum ar fi țiganii, slovacii și ucrainenii. Conform legendei, copiii pierduți din Hamelin au ieșit din peșterile „Almasch” (Varghis) în Transilvania, undeva aproape de actualul Sibiu. Aceasta este explicația romantică a unui fenomen inedit prin care pe aceste locuri a apărut un popor cu păr blond și ochi albaștri, care vorbea germană și urma obiceiurile unor popoare aflate la mii de kilometri depărtare. În realitate, cetățile și satele fortificate din Transilvania au fost ridicate în secolul al XII-lea de către imigranți veniți din zona văii

¹⁴⁹ Petru Poantă, *Cercul literar de la Sibiu. Introducere în fenomenul original*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1997, p. 24.

¹⁵⁰ Ovid. S. Crohmălniceanu, Klaus Heitmann, *op. cit.*, p. 21.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 23.

¹⁵² Gheorghe Leahu, *op. cit.*, p. 10.

Moselle, cunoscuți sub numele de saxoni. Au fost aduși aici de către regii Ungariei și au primit numeroase drepturi și avantaje în schimbul ca aceștia să ajute la apărarea ținutului împotriva atacurilor tătarilor și turcilor. Saxonii au creat „ținutul celor 7 cetăți”, 7 orașe fortificate precum și numeroase sate în care au ridicat biserici fortificate în care se adăposteau în caz de atac.”¹⁵³

„Sibiu/Hermannstadt este perceput ca fiind un oraș al artei și culturii, putând fi considerat pe bună dreptate ca fiind capitala culturală a României datorită tradițiilor seculare și patrimoniului cultural artistic pe care orașul și zona din mărginime îl deține. Operele unor artiști cum ar fi Andreas Lapidia, Sebastian Hann, Johann Martin Stock și Frans Neuhauser, se mai pot vedea și astăzi vizitând diferite locuri din oraș.”¹⁵⁴

„Sibiul este locul unde s-a deschis primul muzeu de pe actualul teritoriu al României, *Muzeul Brukenthal*, la 25 februarie 1817. A fost al doilea muzeu deschis în Europa și poartă numele fostului guvernator de Transilvania, Samuel von Brukenthal, care și-a donat vastele colecții personale de artă și o impresionantă bibliotecă pentru a se înființa acest muzeu care este găzduit în fosta lui reședință. Dintre operele care se găsesc în Galeria de Artă a muzeului, amintim lucrări semnate de Antonello da Messina, Lorenzo Lotto, Alessandro Magnasco, Albrecht Dürer, Rubens, Botticelli, Jan van Dyck și Tițian.”¹⁵⁵

„*Complexul Național Muzeal ASTRA*¹⁵⁶ include pe lângă Muzeul Civilizației Populare Tradiționale ASTRA din Dumbrava Sibiului, care este cel mai mare muzeu în aer liber din Europa și Muzeul de Etnografie Universală Franz Binder (deschis în 1993 în Piața Mică nr. 12) și noul Muzeu de etnografie săsească Emil Sigerus, deschis în 1997, care din anul 2006 funcționează în noul sediu din Piața Mică nr. 21 (Casa Artelor).”¹⁵⁷

„*Telegraful Român* este ziarul cu cea mai lungă existență din istoria presei românești și este ziarul cu cea mai lungă apariție din această parte a Europei. Primul număr a apărut la 3 ianuarie 1853 sub îndrumarea lui Andrei Șaguna, episcop devenit din 1864 mitropolit al Transilvaniei până la moartea sa în 1873.”¹⁵⁸

„*Revista Transilvania* a apărut la Sibiu începând cu ianuarie 1868, sub conducerea lui George Barițiu, ca organ al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura

¹⁵³ <http://www.sibiu2007.ro/ro3/sibiu.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

¹⁵⁴ <http://www.sibiu.ro/ro2/cultura.php>, accesat la data de 24.04.2007.

¹⁵⁵ <http://www.sibiu2007.ro/ro3/cultura.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

¹⁵⁶ www.muzeulastra.ro

¹⁵⁷ <http://www.sibiu2007.ro/ro3/cultura.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

¹⁵⁸ <http://www.sibiu2007.ro/ro3/cultura.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

Poporului Român. *Transilvania* rămâne și astăzi una dintre cele mai importante reviste de cultură din România.”¹⁵⁹

Orașul oferă locuitorilor și celor care îl vizitează o atmosferă unică și atractivă și le acordă posibilitatea de a experimenta viața culturală a unui oraș din Transilvania. Prima societate muzicală s-a constituit în 1818, iar pe scenele sibiene au concertat nume celebre ale vremii cum ar fi Franz Liszt sau Johann Strauss. Sibiu/Hermannstadt are o Filarmonică care susține concerte săptămânale de muzică clasică și care organizează, de asemenea, trei festivaluri importante.

„Sibiu/Hermannstadt are o istorie teatrală veche de două secole care se regăsește în cele două teatre din prezent: Teatrul Național Radu Stanca și teatrul Gong. Ambele teatre prezintă spectacole atât în Română cât și în Germană. Opt centre culturale (Centru Cultural Municipal, Centrul Cultural Județean, Centrul Cultural Studentesc, Centrul Cultural Frederich Teutsch, Centrul Cultural al Academiei trupelor de Uscat, Centrul Cultural German, Casa Ille et Villaine, Centrul european de poezie și dialog est-vest), Asociația Scriitorilor, Uniunea Artiștilor Plastici și multe alte asociații sportive și culturale, oferă un program bogat în evenimente”.¹⁶⁰

Sibiu. Capitală culturală europeană

Sibiul/Hermannstadt este primul oraș de pe teritoriul României care a fost nominalizat drept Capitală Culturală Europeană în 2007, prin decizia Consiliului European 2004-654-CE din 27 mai 2004.¹⁶¹

„Un punct care a cântărit mult în decizie a fost parteneriatul special cu Luxemburg-ul în organizarea programului pentru 2007, coordonarea evenimentelor între cele două orașe, cât și multiplele parteneriate și programe de colaborare europeană dezvoltate de Sibiu cu Landshut, Rennes, Klagenfurt, Deventer”.¹⁶²

„Programul Capitală Culturală Europeană a fost inițiat de Consiliul de Miniștri ai Culturii ai Comunității Europene în anul 1985, la inițiativa Melinei Mercouri, ministrul grec al culturii. Programul a fost conceput «cu scopul de a apropia popoarele Europei» și de a

¹⁵⁹ <http://www.sibiu2007.ro/ro3/cultura.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ Gheorghe Leahu, *op. cit.*, p. 5

¹⁶² <http://www.sibiu2007.ro/ro3/about.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

celebra contribuția orașelor la dezvoltarea culturii. Procedura de nominalizare se ghidează după principiul rotației, ceea ce înseamnă că fiecare din țările membre ale Uniunii Europene pot propune una sau mai multe capitale culturale în anul stabilit pentru fiecare în parte, prin rotație. Nominalizările sunt examinate de un juriu independent format din experți în domeniul cultural. Juriul este compus din doi membri nominalizați de Parlamentul European, doi numiți de Consiliul Europei, doi reprezentanți ai Comisiei Europene și un membru nominalizat de Comitetul Regiunilor.”¹⁶³

Din anul 1985 până astăzi, 32 de orașe, printre care capitale de țări ca Atena, Amsterdam, Berlin, Paris, Lisabona, sau orașe mai mici, încărcate cu istorie ca Weimar, Bergen, Graz, au fost onorate cu acest titlu european. S-a stabilit ca după anul 2007, în fiecare an să fie cuplate câte un oraș din țările Europei occidentale cu un oraș din țările central și est europene.

„În plan european, Sibiu este unul dintre cele mai valoroase și mai bine conservate orașe medievale, păstrător al unui ansamblu de piețe unice, cu o varietate infinită de aglomerări de volume construite, cu scări, pasaje și denivelări spectaculoase, ce leagă Orașul de jos cu Orașul de Sus, cu numeroase monumente, străzi și fortificații de un pitoresc aparte.”¹⁶⁴

„Sibiu poate fi considerat pe bună dreptate capitala culturală a României datorită tradițiilor seculare și patrimoniului cultural artistic pe care Sibiu și zona din margine îl deține. Prima societate muzicală s-a constituit în anul 1818 iar pe scenele sibiene au concertat nume celebre ale vremii cum ar fi Franz Liszt sau Johann Strauss. În Sibiu există în momentul de față o puternică bază culturală formată din 2 teatre, o filarmonică, 1 cinematograful, 5 biblioteci, 5 centre culturale, 6 institute culturale diverse precum și 10 muzee.”¹⁶⁵

„Începuturile activității teatrale în Sibiu își au bazele încă din secolul al XVI-lea, când elevii dădeau două reprezentații scenice pe an, iar la 15 februarie 1582 s-a desfășurat în aer liber prima punere în scenă a unei bătălii. Începând cu anul 1756 spectacolele teatrale aveau loc în casa baronului von Möringer, actuala Casă Albastră din Piața Mare. Interesul pentru teatru era atât de ridicat încât la 1778 s-a început editarea unei publicații teatrale, *Theatral Wochenblatt*. În anul 1789 s-a ajuns la primul teatru cu sediu stabil în Turnul Gros deschis de Martin Hochmeister, iar în anul 1923 a luat ființă un prim teatru românesc. Actualul teatru, Teatrul Național «Radu Stanca», a fost înființat, alături de Teatrul pentru copii și tineret

¹⁶³ <http://www.sibiu2007.ro/ro3/capitals.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

¹⁶⁴ <http://www.sibiu2007.ro>, accesat la data de 24.04.2007.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

«Gong» și Filarmonica de Stat, în 1949. Secția germană a teatrului a fost deschisă în anul 1956. Anual la Sibiu se desfășoară Festivalul Internațional de teatru și Festivalul Teatrului Studențesc, importante manifestări culturale.”¹⁶⁶

„În Sibiu se găsește și o importantă bibliotecă, Biblioteca Astra, înființată în anul 1861. Numărul volumelor a crescut în timp ajungând astăzi la peste 750000, al revistelor la 48000 și al manuscriselor la 12000. Biblioteca ASTRA deține în patrimoniul său o serie de cărți rare dintre care amintim cea mai veche carte aflată în fondul Bibliotecii - Papa Bonifacius VIII: «*Sexti libri decretalium...*», MDXI, 1511, precum și cea mai veche carte românească: «*Sbornicul slavonesc*» - tipărită de Coresi la Saș-Sebeș în anul 1580. De asemenea, printre cărțile rare aflate în fondul Bibliotecii „ASTRA” se numără și Hieronymus sanctus: „*Vitae patrum*” - tipărită la Veneția (Veneetis) în anul 1512, «*De re militari*» - Flr. Vergetius și «*Strotagemata*» - Frontinus - tipărită la Paris în anul 1534”.¹⁶⁷

„În ceea ce privește activitatea cinematografică, festivalul internațional de film documentar și antropologie vizuală de la Sibiu este unul dintre cele mai interesante, valoroase și căutate festivaluri de gen din Europa. La acest festival vin regizori și producători de documentar de pe toate continentele. Festivalul de film de la Sibiu are un public european, preponderent tânăr, iar studenților din România li se alătură colegi de la universități din Polonia, Ungaria, Germania, Serbia-Muntenegru, Bulgaria, Italia etc. Festivalul de la Sibiu e un punct de atracție pentru iubitorii documentarului din toată Europa. Festivalul are un format care îi asigură anvergura internațională, fără a neglija specificul local și regional.”¹⁶⁸

Printre locurile istorice care pot fi întâlnite în capitala culturală europeană este demnă de amintit Piața Mare „care a fost prima dată menționată în anul 1411 ca piață de cereale. Începând cu secolul al XVI-lea piața a devenit centrul vechii cetăți, iar toate execuțiile publice și adunările publice aveau loc aici. Timp de sute de ani a fost denumită Grosser Ring sau Grosser Platz; între cele două războaie mondiale s-a numit Piața Regele Ferdinand. Comuniștii au denumit-o Piața Republicii, iar din anul 1990 s-a revenit la denumirea inițială. Piața are o lungime maximă de 142 m, iar în lățime 93 m, fiind una dintre cele mai mari din Transilvania.”¹⁶⁹

„Clădiri medievale păstrate în forma originală și numeroase obiective de interes turistic se găsesc în Piața Mică. În evul mediu în această piață (cunoscută în documente și sub numele de «*circulus parvus*») existau casele de locuit și atelierile meșteșugarilor sibieni. Aici se

¹⁶⁶ <http://www.sibiu2007.ro>, accesat la data de 24.04.2007.

¹⁶⁷ *Ibidem.*

¹⁶⁸ *Ibidem.*

¹⁶⁹ <http://www.sibiu2007.ro/ro3/places.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

găsesc câteva din cele mai importante atracții ale orașului, poarta de urcare în Turnul Sfatului, Podul Minciunilor, Muzeul Franz Binder, Muzeul Emil Sigerus, Muzeul Farmaciei, Casa Luxemburg, numeroase terase și cafenele.”¹⁷⁰

„Piața Huet se desfășoară în jurul Catedralei Evanghelice care domina locul. Pe acest loc a existat prima incintă de fortificații a orașului. Pe locul actualului Liceu Brukenthal exista o școală încă din secolul al XIV-lea. Actuala construcție datează din anul 1786.”¹⁷¹

¹⁷⁰ *Ibidem.*

¹⁷¹ *Ibidem.*

Concluzii

Cultura îi dezvoltă omului spiritul creator și îi dezvăluie universuri nebănuite. Îi oferă posibilitatea de a experia noblețea sufletească a înaintașilor. Toate aceste lucruri sunt fapte de necontestat. Dar atunci când vine vorba de comunicarea dintre două sau mai multe spații culturale intervin dificultățile. În momentul în care întâlnești pe *celălalt*, dacă nu există deschidere, comunicarea se poate solda cu eșec. *Comunicarea* ne arată și ne învață cum se realizează un proces comunicațional, ne face conștienți că în orice act comunicațional există un *inițiator* sau sursă, așa cum este numită de specialiști, și un *interlocutor* sau receptor. Aceste lucruri sunt deosebit de importante de știut, pentru că în momentul în care nu sunt conștientizate, pot reprezenta bariere în calea comunicării. Cunoscând modul în care se realizează comunicarea, faptul că există un mesaj codat de către sursă, dacă ținem seama de spațiul cultural al inițiatorului atunci când încercăm să decodăm mesajul, șansele de a-l recepta corect sunt foarte mari.

Trebuie să fim conștienți că trăim într-un secol al vitezei. Dezvoltarea tehnologică este într-o continuă ascensiune. Populația globului crește din ce în ce mai mult. Situația economică la nivel global începe să joace un rol tot mai hotărâtor în ceea ce privește întâlnirea cu cultura *celuilalt*. Așadar, indiferent dacă ne dorim sau nu, suntem în contact permanent cu celelalte culturi. Fie că deschidem televizorul și urmărim un film documentar sau o emisiune de știri, fie că deschidem calculatorul și discutăm cu prietenul care se află în Australia, fie că întreprindem o călătorie într-o țară străină, suntem în contact cu cultura celuilalt. Devenind conștienți de faptul că acest contact este inevitabil, rămâne întrebarea: ce să facem ca acest contact/dialog să fie eficient? Cum pot comunica eu cu un om care a trăit și a învățat într-un univers cultural cu totul diferit de universul meu cultural? Răspunsul la aceste întrebări nu este unul simplu. Comunicarea interculturală încearcă să găsească modalitățile care să rezolve „*prăpastia*” dintre culturi, mijloacele prin care să devenim conștienți că individualitatea fiecăruia trebuie respectată chiar dacă este diferită de a *mea*.

Descoperind comunicarea interculturală descoperi un univers foarte vast. Nimic nu poate fi mai provocator decât întâlnirea cu o cultură care îți arată că există diversitate.

În această lucrare am decis să descriu pe scurt ceea ce reprezintă cultura, fără pretenția de a afirma că am acoperit acest concept foarte complex. Un lucru este de reținut: diversitatea este starea firească a culturii. Deoarece această cercetare se referă la spațiul european, este

demn de menționat că în cazul culturii europene avem de-a face cu o „unitate care se manifestă în câmpuri”, unitate ce se diversifică și se multiplică pe sine.

Pentru a putea înțelege cultura celuilalt trebuie mai întâi să învățăm să comunicăm cu el. De aceea, înțelegerea culturii se poate realiza doar prin comunicare. Comunicarea este elementul primar prin care oamenii interacționează, fac schimb de mesaje. Pentru ca un proces de comunicare să fie eficient trebuie să fie respectate mecanismele care alcătuiesc acel proces comunicațional. Mesajul fiind codat de către sursă cu un anumit cod, trebuie făcut un efort din partea receptorului pentru a-l decoda, efort care ține de poziția culturală dar și de ceea ce se numește zgomot de fond și care poate îmbrăca mai multe forme. Acest proces comunicațional nu reușește întotdeauna, din diferite motive. Eșecul este datorat barierelor comunicaționale care pot fi de mai multe feluri: de limbaj, de mediu, bariere ce țin de poziția emițătorului și a receptorului, bariere de concepție. Indiferent de forma pe care o îmbracă, aceste bariere trebuie să fie conștientizate pentru a putea fi evitate, și această conștientizare vine dintr-o foarte bună cunoaștere a lor.

Indiferent de forma pe care o poate îmbrăca comunicarea interculturală (interracială, interetnică, internațională, intraculturală, interreligioasă sau intercivilizațională), constatăm că fenomenul a luat proporții în ultimul timp datorită globalizării. Așa cum am afirmat mai sus, schimbările demografice, dezvoltarea tehnologică și dezvoltarea economică susținută au accentuat aceste schimburi interculturale. Prin contactul cu cultura *celuilalt* observăm laturile care sunt nefamiliare tocmai datorită acestei diferențe. Existând deschidere pentru ceea ce este *diferit de mine* există posibilitate de dialog intercultural. Atunci când nu acceptăm cultura celuilalt doar prin simplul fapt că este diferită de a mea, dialogul intercultural este blocat. Acest dialog intercultural mai poate fi blocat și de tendințele etnocentriste ale popoarelor care au exacerbât sentimentul național. Ele au tendința de a-și supervalua capacitățile proprii și de a se socoti superioare față de celelalte culturi.

În această epocă tehnologică, în care comunicăm din ce în ce mai mult dar ne înțelegem din ce în ce mai puțin, trebuie să avem grijă de modul în care ne construim mesajele. Dezvoltarea rapidă a tehnologiei are o consecință directă în ceea ce privește transmiterea mesajelor, și anume, timpul insuficient de a construi mesaje specifice codului cultural al receptorului. Deoarece aceste mesaje sunt transmise în mare măsură prin mass-media, prejudecățile, stereotipurile și rasismul pot afecta conținutul mesajelor.

Având la bază aceste elemente care te pot ajuta să faci un prim pas spre întâlnirea cu *celălalt*, am considerat necesar să analizez diferitele teorii cu privire la modul în care se

manifestă evoluția culturii române, care au fost culturile care au influențat-o și care au fost elementele care i-au dat specificitate.

Contrar teoriilor care afirmă că o cultură este doar rodul influențelor, Lucian Blaga afirmă că orice om se înscrie în interiorul unei matrice stilistice care este inconștientă. Această matrice stilistică imprimă creațiilor, în mod inconștient, pecetea originalității.

Opoziția culturilor majore și minore contra culturilor mici și mari ne relevă două moduri de a privi evoluția unei culturi. Astfel, pentru Blaga, cultura poate fi de tip popular sau minoră și de tip urban sau majoră. Acestea sunt două moduri de a fi ale specificului cultural și pot fi întâlnite din Antichitate și până în epoca modernă. Trecerea de la cultura minoră la cea majoră nu reprezintă o pierdere a identității, ci o reconfigurare a ei pe alte suporturi.

Spre deosebire de Blaga, care vede cele două moduri de a fi ale specificului cultural ca fiind asemenea tradiționalului și modernului, Cioran vede istoria desfășurându-se prin dinamismul culturilor mari. Potrivit lui Cioran culturile mici nu se reconfigurează pe alte suporturi ca o consecință a procesului de edificare culturală, așa cum spunea Blaga despre cultura minoră, ci evoluează doar dacă au la bază un prototip, adică o cultură mare drept model. Cioran spune că există o determinare a culturilor. Doar culturile mici determinate spre saltul istoric reușesc să se salveze. Deci, nu orice cultură mică poate face acest salt.

Încă de la începuturile ei, cultura română se aseamănă cu un deal și o vale. Dealul poate fi asemuit cu cultura de tip major, istoric, iar valea cu cultura de tip minor. Astfel, încă de la începuturi a existat potențialul pentru populația din Dacia Traiană de a dezvolta o cultură de tip major. Însă, împrejurările nefavorabile au determinat populația respectivă să coboare spre vale, spre cultura de tip minor, dar nu ca o retragere definitivă, ci ca un model de salvare. Împrejurările favorabile au dovedit că românii pot reveni la cultura de tip major. Dar și acum intervin diferite împrejurări care determină populația să se retragă „în scoica sa”. Toate aceste sușuri și coborâșuri fac parte din evoluția culturii române și este demn de subliniat că prin această retragere românii și-au păstrat specificitatea. Chiar dacă Cioran spune că strămoșii noștri nu ne-au iubit destul pentru că nu au vărsat destul sânge pentru noi, pentru că nu ne-au aruncat în istorie, trebuie să subliniem că această retragere a avut ca rezultat păstrarea specificului, în condițiile în care alte popoare nu și l-au putut păstra.

Odată cu evoluțiile sale sinuoase, cultura română a fost influențată de celelalte culturi europene. Potrivit lui Blaga, cultura franceză și cultura germană ar fi influențat pe cea română. Cultura franceză a fost de o influență modelatoare deoarece ea solicită celorlalte culturi să o accepte drept model. În schimb, cultura germană a avut o influență catalitică

deoarece ea îndeamnă la dezvoltarea propriilor particularități. Exemple edificatoare de influență modelatoare și catalitică sunt marile nume din cultura românească. Astfel, potrivit lui Blaga, școala germană a format pe Gheorghe Lazăr, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, George Coșbuc și Mihail Kogălniceanu. Ei stabilesc o linie de inducție catalitică. Inducția modelatoare este reprezentată de Alexandrescu, Bolintineanu, Alecsandri și Macedonski.

Legat tot de evoluția culturii românești este teoria lui Titu Maiorescu despre formele fără fond. Maiorescu spune că noi am împrumutat formele fără a avea fondul. Teza lui este că o societate trebuie să se dezvolte de la fond spre formă. Totuși, formele împrumutate nu trebuie desființate, ci trebuie armonizate cu fondul.

Eugen Lovinescu vine și spune că societatea românească este produsul legii sincronismului, adică evoluția sa este doar rodul sincronismelor, al influențelor celorlalte culturi. Ca reacție la această teorie a apărut teoria protocronistă care susține că pe lângă influențele inerente, o cultură se dezvoltă și prin elemente originale. Sunt acele elemente de care vorbea Blaga, și anume de ceea ce produce matricea stilistică inconștientă.

În spațiul transilvan, spațiu marcat de o populație eterogenă etnic, se remarcă orașul Sibiu, plin de tradiții și creații culturale și artistice unice în Europa. Din acest motiv, Sibiuul a devenit capitală a culturii în anul 2007. Acest oraș reprezentativ pentru România a constituit un centru unde mai multe naționalități au găsit modalitatea de conviețuire. Viața românilor s-a împletit cu cea a sașilor, germanilor și a altor naționalități, imprimând fiecare în creațiile ce se găsesc în oraș o doză din specificul propriu. Modul în care aceste naționalități au conviețuit poate constitui un exemplu de comunicare interculturală.

Vizitând orașul Sibiu parcă te reîntorci într-un trecut marcat de o istorie culturală fără seamăn. Ești întâmpinat de oameni primitivi și de turiști dornici să experimenteze întâlnirea interculturală. De la declararea sa drept capitală cultural europeană, Sibiuul a devenit un oraș înțesat de turiști străini dar și de turiști români. Diferitele monumente din oraș te aduc în contact cu elementele culturale specifice ale tuturor naționalităților care au coabitat în acest spațiu. Sașii, din ce în ce mai puțini, sunt foarte apreciați de către populația locală datorită seriozității de care au dat dovadă în decursul timpului. Astfel, clopotul mare din Catedrala Evanghelică, care bate doar de Crăciun și de Paște, mai bate în cursul anului doar atunci când un sas pleacă „în lumea celor dreți”.

Observând toate aceste elemente care dau specific culturii române putem concluziona că pentru realizarea unei comunicări interculturale eficiente sunt necesare mai multe elemente. Dintre acestea amintim pe cele mai importante, și anume:

1. Trebuie studiată interacțiunea socială și componentele simbolice ale acestei interacțiuni (cultura). Această interacțiune socială se poate manifesta între indivizi ai aceleiași culturi sau între indivizi aparținând unor zone culturale diferite.
2. Cunoașterea celuilalt și a culturii lui este un pas esențial pentru a se putea stabili un dialog. În caz contrar apar barierele interculturale.
3. Următorul pas ar putea fi reprezentat de „recunoașterea celuilalt”, adică recunoașterea diversității culturale.
4. Trebuie studiate relațiile interculturale la diferite niveluri: individual, la nivelul grupurilor sociale (familie, organizații multiculturale), al instituțiilor etc.
5. Crearea unui cadru legal ar conduce spre o comunicare formalizată prin norme. Spre exemplu, introducerea în școli a educației interculturale ar fi un factor decisiv pentru comunicarea interculturală.
6. Pot, de asemenea, să fie concepute diferite campanii , acolo unde este nevoie, pentru promovarea comunicării interculturale: în școli, în instituții, în organizații etc.
7. Crearea de evenimente cu specific intercultural. Un exemplu edificator în acest sens este reprezentat de către orașul Sibiu care a devenit în anul 2007 centru de evenimente interculturale.

Bibliografie consultată

Bădescu, Ilie, *Sincronism european și cultură critică românească*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003

Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, Cuvânt înainte de Dumitru Ghișe, București, Ed. pentru Literatură Universală, 1969

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini și până în prezent*, Ediția a II-a, Revizuită și Adăugită, Ediție și Prefață de Al. Piru, București, Ed. Minerva, 1982.

Cioran, Emil, *Schimbarea la față a României*, București, Ed. Humanitas, 1990

Ciachir, Lilian, *Les Eglises a la liberte de conscience en Transylvanie au XVI siecle*, Contribution au Colloque „Orient/Occident: Les traditions d’Eglise face au pouvoir politique”, Fribourg, le 6-8 mai 2004.

Chiciudean, Ion Halic, Bogdan-Alexandru, *Imagologie. Imagologie istorică*, București, Ed. Comunicare.ro, 2003

Crohmălniceanu, Ovid. S., Heitmann, Klaus, *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane*, București, Ed. Universalia, 2000

Dragotă, Aurel, *Aspecte de multiculturalitate spirituală: rit și ritual funerar în Transilvania și Europa Centrală și de Sud-Est*, Alba-Iulia, Ed. Altip, 2006

Georgiu, Grigore, *Istoria culturii române moderne*, București, Ed. Comunicare.ro, 2002

Georgiu, Grigore, *Filosofia culturii: cultură și comunicare*, format electronic, București, Ed. Comunicare.ro, 2004

Giurescu, Constantin C., *Transilvania*, București, Imprimeria Centrală, 1943.

Giurescu, Constantin C., *Transilvania în istoria poporului român*, București, Ed. Științifică, 1967

Jandt, Fred, *An Introduction to Intercultural Communication. Identities in a Global Community*, Fourth Edition, Sage Publications, 2003

Kostova, Dobrinka, Giordano, Christian, *Interethnic Relations and Politics of Multiculturalism: Between Southeast Europe and Southeast Asia*, Sofia, Marin Drinov Academic Publishing House, 2005

Leahu, Gheorghe, *Sibiu. Capitală culturală europeană 2007*, București, Ed. Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 2006

Lovinescu, Eugen, *Istoria civilizației române moderne*, volumul I, II, III, Ediție, studiu introductiv și tabel cronologic de Z. Ornea, București, Ed. Minerva, 1992

Maiorescu, Titu, *Critice*, Chișinău, Ed. Hyperion, 1990.

Pascu, Ștefan, *Transilvania în lumina datelor geopolitice, istorice și statistice*, Blaj, Tipografia „Lumina”, Miron Roșu, 1944

Petreu, Marta, *Un trecut deocheat sau Schimbarea la față a României*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Ed. Institutului Cultural Român, 2004.

Poantă, Petru, *Cercul literar de la Sibiu. Introducere în fenomenul original*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1997

Poledna, Rudolf, Ruegg, Francois, Rus, Călin, *Interculturalitate. Cercetări și perspective românești*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2002

Roth, Harald, *Mică istorie a Transilvaniei*, Traducere de Anca Fleșeru și Thomas Șindilariu, Prefață de Ovidiu Pecican, Târgu-Mureș, Ed. Pro Europa, 2006

Ruegg, Francois, *Theory and Practice: intercultural and inter-religious dialogue, from cosmopolitanism to fundamentalism*, article published in: Giordano&Patry Eds., 2006, pp. 146-168.

Samovar, Larry A., Porter, Richard E., *Communication Between Cultures*, Wardsworth Publishing Company, Belmont, California, 1991

Sigerus, Emil, *Cronica orașului Sibiu 110-1929*, Sibiu, Ed. Honterus, 2006.

Tran, Vasile, Stănciugelu, Irina, *Teoria comunicării*, format electronic, București, Ed. SNSPA - Facultatea de Comunicare și Relații Publice, 2001

Zaciu, Mircea, *Ca o imensă scenă, Transilvania...*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1996

Site-uri internet:

<http://www.sibiu.ro/ro2/istorie.php>, accesat la data de 24.04.2007.

<http://www.sibiu2007.ro/ro3/sibiu.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

<http://www.sibiu2007.ro/ro3/cultura.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

<http://www.sibiu2007.ro/ro3/about.htm>, accesat la data de 24.04.2007.

<http://www.sibiu2007.ro/ro3/places.htm>, accesat la data de 24.04.2007

<http://www.sibiu2007.ro/ro3/album.htm>, accesat la data de 18.05.2007

Anexe¹⁷²:

Orașul de sus

¹⁷² <http://www.sibiu2007.ro/ro3/album.htm>, accesat la data de 18.05.2007.

Oraşul de jos

Oraşul de jos

Pasajul aurarilor

Pasajul scărilor

Zidurile cetății

Strada Cetății

Piața Mare

Piața Mică

Piața Huet

Biserica Evanghelică

Catedrala Ortodoxă

Biserica Ursuline